

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
Головне слідче управління СБ України
Інститут підготовки юридичних кадрів для СБ України
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого

О. О. Буряк, О. І. Букрєєв, Д. О. Олєйніков, М. В. Членов

**КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ:
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ
КВАЛІФІКАЦІЇ**

Практичний poradник

За загальною редакцією
заслуженого юриста України
А. З. Швеця

Київ – Харків
«Право»
2022

УДК 343.322(477)(072)

Б91

Колектив авторів:

О. О. Буряк, заступник начальника Головного слідчого управління СБ України, кандидат юридичних наук, полковник юстиції;

О. І. Букрєєв, заступник начальника відділу Головного слідчого управління СБ України, полковник юстиції;

Д. О. Олейніков, професор спеціальної кафедри № 4 Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, полковник;

М. В. Членов, старший викладач спеціальної кафедри № 1 Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, полковник

Рецензенти:

Д. М. Прокоф'єва-Янчиленко, доктор юридичних наук, Керівник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, заслужений юрист України;

С. Л. Фальченко, кандидат юридичних наук, доцент, офіцер з особливих доручень ДІАЗ СБ України, полковник

Буряк О. О.

Б91 Колабораційна діяльність: загальні засади кримінально-правової кваліфікації : практич. poradnik / О. О. Буряк, О. І. Букрєєв, Д. О. Олейніков, М. В. Членов / за заг. ред. засл. юриста України А. З. Швеця. – Харків: Право, 2022. – 98 с.

ISBN 978-966-998-421-0

Практичний poradnik з загальних засад кримінально-правової кваліфікації колабораційної діяльності підготовлено з використанням судово-слідчої практики останніх місяців. Докладно з урахуванням теоретичних положень науки кримінального права та аналізу судових рішень у вказаній категорії проваджень роз'яснені положення статті 111-1 Кримінального кодексу України, проведено розмежування з діяннями, які мають суміжний склад.

Запропоноване видання зорієнтовано на практичне використання та вирішення суперечностей у кримінально-правовій оцінці колабораційної діяльності. Робота розрахована перш за все на використання її співробітниками слідчих та оперативних підрозділів СБ України, судьями, працівниками інших правоохоронних органів. Може бути корисною для студентів, аспірантів та викладачів вищих навчальних закладів, науковців, сфери інтересів яких стосується зазначена тематика.

УДК 343.322(477)(072)

© Буряк О. О., Букрєєв О. І., Олейніков Д. О., Членов М. В., 2022

ISBN 978-966-998-421-0

© Видавництво «Право», оформлення, 2022

ЗМІСТ

Вступне слово	4
I. Загальні положення	8
II. Визначення окремих понять та категорій.....	10
III. Об'єктивна сторона колабораційної діяльності.....	20
IV. Суб'єктивні ознаки колабораційної діяльності.....	60
V. Кваліфікуючі ознаки колабораційної діяльності	62
VI. Розмежування колабораційної діяльності (ст. 111–1 КК України) та діянь, які мають суміжний склад (ст. 111 та ст. 436–2 КК України).....	63
Додаток 1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни	75
Додаток 2. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: положення про закони і звичаї війни на суходолі.....	90
Список використаної літератури	93

ВСТУПНЕ СЛОВО

24 лютого 2022 року російська федерація реалізувала новий етап збройної агресії проти України, розпочавши ракетні обстріли об'єктів цивільної і військової критичної інфраструктури та перейшовши до повномасштабного вторгнення одразу на декількох ділянках державного кордону України. В умовах війни, розпочатої агресором, як ніколи важливим став захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, які, відповідно до ст. 17 Конституції України, є найважливішими функціями держави і справою всього Українського народу.

Одним із методів ведення гібридної війни державою-агресором було застосовано метод поглинання окремих районів нашої держави та створення на них осередків ведення ідеологічного та інформаційного протиборотства з метою поступового ослаблення впливу України та реалізації суверенітету в цих та прилеглих районах. Така руйнівна політика рф, а також розширення колабораційної діяльності на захоплених територіях, як показали подальші події, полегшили окупацію окремих районів Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей, які межують між собою та анексованим півостровом Крим. Що стосується інших областей, де окупант передчував легку перемогу, він отримав гідну відсіч та з ганьбою відступив.

Описані події чітко свідчать про те, що подальші законодавчі кроки, спрямовані на впровадження кримінальної відповідальності за колабораціонізм, мали, без перебільшення, вирішальне значення для створення ефективного механізму боротьби з цим негативним явищем.

Аналізуючи руйнівний вплив колабораціонізму, автори проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за кола-

бораційну діяльність» відзначили таке: «ряд громадян України та юридичних осіб сприяли чи продовжують сприяти РФ у здійсненні агресивних дій, розгортанні збройного конфлікту проти України, включаючи підтримку збройних формувань та окупаційних адміністрацій держави-агресора та інші дії, які кваліфікуються як колабораціонізм. Більше того, наразі особи, причетні до здійснення колабораціонізму, продовжують претендувати на високі посади в державі, впливати на формування державної політики чи інформаційного простору України, що є неприпустимим в умовах продовження збройної агресії та ведення бойових дій».

Через 5 місяців застосування статті 111–1 КК України та низки винесених обвинувальних вироків щодо осіб, винних у вчиненні колабораційної діяльності, можна стверджувати, що в умовах воєнного стану слідчо-судова практика формується досить інтенсивно і, подекуди, демонструє розбіжності в застосуванні норм про кримінальну відповідальність, особливо в питаннях сукупності кримінальних правопорушень. Означена вада та низка інших недоліків, зокрема, категоріального характеру, мають бути подолані, а слідчо-судова практика розслідування колабораційної діяльності – проаналізована та узагальнена на предмет позитивного досвіду.

Узагальнення позитивного досвіду розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111–1 КК України та його поширення серед науковців і практиків і є головною метою цього видання. Сильною стороною підготовленого практичного poradnika є плідна співпраця слідчих-практиків СБ України та науковців ІПЮК для СБУ НЮУ ім. Ярослава Мудрого.

Сподіваємось на те, що практичний poradnik, підготовлений в інтересах практичних підрозділів, буде сприйнято позитивно та стане підґрунтям для подальшого удосконалення механізму боротьби з пособниками країни-агресора. Автори з вдячністю сприймуть побажання та зауваження фахівців, висловлені у доброзичливій та конструктивній формі.

Олександр ЧЕРВЯКОВ,

*т.в.о. начальника Інституту підготовки юридичних кадрів
для СБ України НЮУ ім. Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, полковник*

Стаття 111⁻¹. Колабораційна діяльність

1. Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України –

караються позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

2. Добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, –

карається позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

3. Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, –

караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

4. Передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора, –

караються штрафом до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.

5. Добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

6. Організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах –

караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

7. Добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утво-

рені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, –

караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

8. Вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій – сьомій цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків, –

карається позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

Примітка. 1. У частині першій цієї статті публічним вважається поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації.

2. У частині шостій цієї статті під заходами політичного характеру розуміються з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи тощо.

3. У частині шостій цієї статті під здійсненням інформаційної діяльності розуміється створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення відповідної інформації.

4. Тяжкими наслідками у частині восьмій цієї статті вважається шкода, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Колабораціонізм (від фр. *collaboration* – «співробітництво») – термін, який нещодавно запроваджено до законодавства України про кримінальну відповідальність, та за загальним визначенням означає співробітництво колаборанта з окупаційною владою на шкоду власній державі. У широкому розумінні – це співпраця населення або громадян держави з ворогом в інтересах ворога-загарбника на шкоду самій державі чи її союзників і участь у переслідуванні патріотів країни, громадянином якої є колаборант.

На початку березня поточного року, в умовах повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України, Верховна Рада прийняла два закони, які встановлюють відповідальність за колабораційну діяльність. Мова йде про Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» від 3 березня 2022 року №2108-IX та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність)» від 3 березня 2022 року №2107-IX.

Цими Законами законодавцем внесено зміни до Кримінального, Кримінального процесуального та Виборчого кодексів України, Законів України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про громадські об'єднання», «Про державну таємницю», «Про політичні партії в Україні», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону».

Кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність було запроваджено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» від 3 березня 2022 року, №2108-IX, яким Кримінальний кодекс доповнено новою статтею 111–1 «Колабораційна діяльність». Цією статтею охоплено значну кількість складів кримінальних правопорушень щодо співпраці з державою агресором. В обґрунтування необхідності прийняття вказаного Закону зазначено, що колабораціонізм як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційного ладу та іншим національним інтересам України, тому повинен нести за собою відповідальність, встановлену законом. Крім того, постконфліктне врегулювання неможливе без відновлення справедливості та обмеження ряду прав осіб, причетних до колабораціонізму, що можливо вирішити виключно законом.

При притягненні осіб до кримінальної відповідальності за ст. 111–1 КК України, необхідно враховувати положення ч. 2 ст. 4 КК України про те, що кримінальна протиправність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кри-

мінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння. Враховуючи, що набрання чинності Законом України № 2108-IX відбулось 15 березня 2022 року, оголошення підозри особі за вказаною статтею можливо лише за дії вчинені з 15 березня 2022 року. При цьому всі діяння, вчинені раніше, навіть, якщо вони формально утворюють склад того чи іншого виду колабораційної діяльності, не містять підстав для притягнення осіб до кримінальної відповідальності (за умови, що такі діяння не містять склад іншого злочину, передбаченого Особливою частиною КК України), оскільки Закон № 2108-IX згідно ч. 2 ст. 5 КК України не має зворотної сили в часі.

Відповідно до ч. 2 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України, досудове розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111–1 КК України, здійснюється слідчими органів безпеки.

II. ВИЗНАЧЕННЯ ОКРЕМИХ ПОНЯТЬ ТА КАТЕГОРІЙ

Коментована стаття запроваджує окремі категорії, раніше не визначені у кримінальному законодавстві України: «здійснення збройної агресії проти України», «встановлення та утвердження тимчасової окупації», які в контексті боротьби з колабораційною діяльністю є наскрізними та повинні охарактеризовані докладно.

Агресія (від лат. *aggressio* – напад) – поняття міжнародного права, яке означає протиправне, пряме чи опосередковане, застосування збройної сили однією державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави. Про факт **здійснення збройної агресії** проти України свідчать такі нормативно-правові акти, прийняті з 2014 року:

– Заява Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подоланні її наслідків», схвалена Постановою Верховної Ради України від 15 квітня 2015 року № 337-VIII. У зазначеній Заяві Верховною Радою констатовано, що *«збройна агресія Російської Федерації проти України розпочалася 20 лютого 2014 року, коли були зафіксовані перші випадки порушення Збройними Силами Російської Федерації всупереч міжнародно-правовим*

зобов'язанням Російської Федерації порядку перетину державного кордону України в районі Керченської протоки та використання нею своїх військових формувань, дислокованих у Криму відповідно до Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28 травня 1997 року, для блокування українських військових частин»;

– Указ Президента України від 17 березня 2014 року № 303/2014 «Про часткову мобілізацію», яким констатовано, що «Суспільно-політична ситуація на Кримському півострові загострилася, мають місце неприхована агресія, захоплення російською стороною частини території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Незаконно створеними збройними формуваннями проросійського спрямування за підтримки військових підрозділів збройних сил Російської Федерації захоплюються та блокуються будівлі органів державної влади, органів влади в Автономній Республіці Крим, аеропорти, суходільні та морські транспортні комунікації, органи військового управління, військові частини та установи Збройних Сил України, що дислоковані на Кримському півострові»;

– Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18 січня 2018 року № 2268-VIII (втратив чинність на підставі Закону України від 21 квітня 2022 року № 2217-IX), у якому визначено, що «Російська Федерація чинить злочин агресії проти України та здійснює тимчасову окупацію частини її території за допомогою збройних формувань Російської Федерації, що складаються з регулярних з'єднань і підрозділів, підпорядкованих Міністерству оборони Російської Федерації, підрозділів та спеціальних формувань, підпорядкованих іншим силовим відомствам Російської Федерації, їхніх радників, інструкторів та іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також за допомогою окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та підконтрольні Російській

Федерації самопроголошені органи, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України»;

– постанова Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейської Комісії, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, урядів та парламентів іноземних держав щодо невизнання незалежності незаконних утворень на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей» від 15 березня 2022 року № 2039-ІХ, в якій зазначено, що *застосування Російською Федерацією збройної сили проти України становить злочин збройної агресії і цей факт визнається міжнародною спільнотою;*

– постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України у зв'язку з визнанням Російською Федерацією незалежності незаконних самопроголошених утворень на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей України» від 22 лютого 2022 року № 2093-ІХ, у якій зазначено, що *21 лютого 2022 року Президент Російської Федерації визнав незалежність незаконних самопроголошених утворень на тимчасово окупованих частинах території України та наказав ввести війська Російської Федерації на територію України. Цим рішенням Російська Федерація здійснила акт чергової агресії та вкотре грубо порушила державний суверенітет і територіальну цілісність України в рамках міжнародно визнаних кордонів, а також низку міжнародно-правових актів багатостороннього і двостороннього характеру.*

– Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Зазначений Указ в якості підстави введення воєнного стану в Україні зазначає військову агресію Російської Федерації проти України;

– Укази Президента України від 14 березня 2022 року № 133/2022, від 17 травня 2022 року № 341/2022, від 17 серпня 2022 року № 573/2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні». Зазначені Укази в якості підстави продовження строку воєнного стану в Україні зазначають триваючу широкомасштабну збройну агресію Російської Федерації (далі – рф) проти України.

Таким чином, збройна агресія рф проти України є продовжуваним діянням, яке розпочалось 20 лютого 2014 року та продовжується по теперішній час.

Здійснивши збройну агресію проти України, рф порушила фундаментальні принципи та норми міжнародного права, зокрема ті, що містяться у:

- Статуті ООН 1945 року;
- Заключному акті Ради з безпеки та співробітництва в Європі (Гельсінському Заключному акті) 1975 року;
- Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами у відповідності до Статуту ООН 1970 року;
- Резолюції ГА ООН «Визначення агресії» 1974 року;
- Декларації про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про забезпечення їх незалежності та суверенітету 1965 року;
- Декларації про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав 1981 року;
- Декларації про посилення ефективності принципу утримання від погрози силою чи застосування сили у міжнародних відносинах 1987 року.

росія також порушила низку двосторонніх та багатосторонніх договорів та угод, зокрема:

- Будапештський меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 року;
- Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і РФ 1997 року;
- Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 2003 року;
- Договір між Україною та РФ про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки 2003 року;
- Угоду між Україною та РФ про статус та умови перебування Чорноморського флоту РФ на території України 1999 року.

Окупація та подальша анексія росією Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, а також протиправні дії рф на Донбасі, цілковито підпадають під визначення агресії відповідно до пунктів а),

b), c), d), e) і g) статті 3 додатка до резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Визначення агресії» (3314(XXIX)). Такі дії є важким злочином проти міжнародного миру, який тягне за собою міжнародно-правову відповідальність російської федерації як держави та міжнародну кримінальну відповідальність її вищого керівництва.

Разом з цим необхідно враховувати, що республіку білорусь (далі за текстом – рб) також можна розглядати як державу-агресора.

Так, відповідно до Резолюції 3314, агресією є використання збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави, або будь-яким іншим чином, що суперечить Статуту Організації Об'єднаних Націй. Крім загального визначення агресії Резолюція 3314 містить і перелік дій, які незалежно від оголошення війни кваліфікуються як акт агресії:

a) вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави, або будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не мала, що є результатом такого вторгнення або нападу, або будь-яка анексія території іншої держави або її частини із застосуванням сили;

b) бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави;

c) блокада портів або берегів держави збройними силами іншої держави;

d) напад збройними силами держави на сухопутні, морські чи повітряні сили або морські та повітряні флоти іншої держави;

e) застосування збройних сил однієї держави, що перебувають на території іншої держави за згодою з державою, що приймає, з порушенням умов, передбачених в угоді, або будь-яке продовження їхнього перебування на такій території після припинення дії угоди;

f) дія держави, що дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для вчинення акту агресії проти третьої держави;

g) засилання державою або від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які вчиняють акти застосування збройної сили проти іншої держави, що мають такий серйозний характер, що це рівносильне переліченим вище актам.

У своїй резолюції від 2 березня 2022 року Генеральна Асамблея ООН констатувала вчинення російською федерацією агресії проти України на порушення пункту 4 статті 2 Статуту ООН та висловила жаль з приводу участі Білорусі у цьому незаконному застосуванні сили проти України, закликавши її дотримуватися своїх міжнародних зобов'язань.

Враховуючи зміст пунктів «е» та «ф», можна стверджувати, що в контексті ст. 111–1 КК України республіка білорусь не є стороною збройного конфлікту між Україною та рф, проте є державою-агресором на стороні рф в її збройному конфлікті проти України.

Можна виділити такі форми використання території рб збройними силами рф:

1) для нанесення ракетних ударів. Перший запуск ракети з території рб був зафіксований о 6 год. 20 хв. 24 лютого 2022 року. За наявною інформацією, всього з початку військової агресії рф по нинішній час з території рб в Україну було запущено близько 660 ракет. Основні місця розміщення вогневих позицій зс рф – це суміжні з Україною адміністративні райони Гомельської області (Мозирський, Калінковичський та Хойникський райони). Також фіксували запуски ракет з території Світлогірського району, околиць аеродромів Зябрівка, Мозир (Гомельська область) та Луниця (Берестейська область);

2) розміщення авіації. Військові аеродроми зс рб були задіяні від початку збройної агресії рф проти України. Аеродроми використовувалися для:

– забезпечення матеріально-технічними засобами та озброєнням угруповання зс рф, дислокованого в рб, яке здійснювало наступ на київському напрямку;

– завдання ударів по військових та цивільних об'єктах України фронтовою авіацією;

– ведення повітряної розвідки;

3) логістика. зс рф активно використовували залізничну інфраструктуру рб спочатку для перекидання військового угруповання (перед навчаннями «Союзна рішучість-2022»), і в подальшому – для перекидання підкріплень, постачання угруповання військ, яке вело

наступ на київському напрямку, вивезення поранених, тіл загиблих, пошкодженої військової техніки та матеріальних цінностей, захоплених в Україні;

4) надання медичної допомоги пораненим військовослужбовцям. Так, медична допомога надавалася в таких закладах охорони здоров'я рб:

- Республіканський науково-практичний центр радіаційної медицини та екології людини, м. Гомель;
- Мозирська міська лікарня.

5) використання цивільної інфраструктури для воєнних цілей. Фіксувалися також непоодинокі факти використання об'єктів цивільної інфраструктури на користь зс рф. Наприклад:

- на території Наровлянського РАЙПо було розгорнуто ділянку ремонту бронетанкового озброєння та техніки.
- підприємство «Етанол» (м. Мозир) використовувалось як тимчасова база розміщення зс рф;
- гуртожиток ПТУ №68 (м. Мозир) використовувався для розквартирування військовослужбовців та ін.

Окупація (воєнна) – це тимчасове захоплення території (частини території) однієї держави збройними силами іншої держави і устанавлення військової адміністрації на захопленій території. Воєнна окупація будь-якої території не означає її переходу під суверенітет держави, що захопила. Режим воєнної окупації регламентується законами і звичаями війни, зокрема, Гаазькою конвенцією про закони і звичаї суходільної війни 1907 р., Женевськими конвенціями про захист жертв війни 1949 р. і додатковими протоколами I і II до них 1977 р.

Деокупація – комплекс заходів державної політики, наслідком яких є повна відсутність на території України, що була тимчасово окупована, збройних формувань російської федерації і окупаційної адміністрації російської федерації та встановлення загального ефективного контролю України на цій території (повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу України на цій території (Закон від 15 квітня 2014 року № 1207-VII).

Факт *тимчасової окупації частини території України* зафіксовано у таких нормативно-правових актах:

– Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII, де зазначається, що «*Перебування на території України підрозділів збройних сил інших держав з порушенням процедури, визначеної Конституцією та законами України, Гаазькими конвенціями 1907 року, IV Женевською конвенцією 1949 року, а також всупереч Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 року, Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією 1997 року та іншим міжнародно-правовим актам є окупацією частини території суверенної держави Україна та міжнародним протиправним діянням з усіма наслідками, передбаченими міжнародним правом*». Згідно ч. 2 ст. 1 вказаного Закону датою початку тимчасової окупації Російською Федерацією окремих територій України є 19 лютого 2014 року; Автономна Республіка Крим та місто Севастополь є тимчасово окупованими Російською Федерацією з 20 лютого 2014 року; окремі території України, що входять до складу Донецької та Луганської областей, є окупованими Російською Федерацією (у тому числі окупаційною адміністрацією Російської Федерації) починаючи з 7 квітня 2014 року.

Тимчасово окупована рф територія України (тимчасово окупована територія) – це частини території України, в межах яких збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють фактичний контроль або в межах яких збройні формування Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль з метою встановлення окупаційної адміністрації Російської Федерації (п. 7 ст. 1–1 Закону України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII).

Межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях, визначаються Президентом України за поданням Міністерства оборони України, підготовленим на основі пропозицій Генерального штабу Збройних Сил України». Зокрема, Указ Президента України від 07 лю-

того 2019 року № 32/2019 визначає межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях.

Постановою КМУ від 16.04.2022 № 457 «Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України» визначено, що *перелік територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), затверджується Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій за погодженням з Міністерством оборони на підставі пропозицій відповідних обласних, Київської міської військових адміністрацій.*

Актуальні дані щодо меж окупованих територій містяться в Наказі Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України № 75 від 25.04.2022 (із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій № 80 від 28.04.2022, № 82 від 01.05.2022, № 85 від 06.05.2022, № 89 від 11.05.2022, № 92 від 14.05.2022, № 98 від 20.05.2022, № 100 від 25.05.2022, № 104 від 31.05.2022, № 105 від 01.06.2022, № 113 від 10.06.2022, № 119 від 14.06.2022, № 125 від 21.06.2022, № 132 від 22.06.2022, № 134 від 24.06.2022, № 138 від 29.06.2022, № 143 від 01.07.2022).

Станом на 22 червня 2022 року територіальні громади, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) знаходяться на території дев'яти областей України, а саме: Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Сумської, Харківської, Херсонської та Чернігівської областей.

В постанові Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейської Комісії, Європейського Парламенту, Ради Європи, Організації з безпеки та співробітництва в Європі та їх парламентських асамблей, урядів і парламентів держав світу щодо невизнання організації та проведення окупаційними адміністраціями Російської Федерації псевдо-референдумів на тимчасово окупованих територіях України» від 29 липня 2022 № 2484-IX *Верховна Рада України рішуче засудила*

будь-які намагання окупаційних адміністрацій держави-агресора – російської федерації організувати та провести псевдореферендуми на тимчасово окупованих територіях України. Крім того, вона закликала жителів тимчасово окупованих територій України не брати участі у провокативних і незаконних псевдореферендумах, які має намір провести держава-агресор, таким чином продемонструвавши єдність Українського народу та непорушність кордонів України.

Отже, тимчасово окупованими територіями України російською федерацією за законодавством України слід вважати:

1) в період з 19 лютого 2014 року до 24 лютого 2022 року – «окремі райони Донецької і Луганської областей України», межі та перелік яких визначено відповідним Указом Президента України;

2) з 20 лютого 2014 року – території АР Крим та міста Севастополя;

3) з 24 лютого 2022 року – територіальні громади Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Сумської, Харківської, Херсонської та Чернігівської областей, на території яких ведуться(лись) воєнні (бойові) дії, або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), перелік яких визначено відповідним наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, погодженим Міністром оборони України.

Що стосується терміну «держава-агресор», то воно з'явилося в постанові Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором» від 27 січня 2015 року № 129-ІІІІ. В ній зазначено, що беручи до уваги Статут ООН та Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 3314 «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 року, Верховна Рада України визнає російську федерацію державою-агресором, що всебічно підтримує тероризм та блокує діяльність Ради Безпеки ООН, чим ставить під загрозу міжнародний мир і безпеку, а так звані «ДНР» і «ЛНР» – визнає терористичними організаціями.

III. ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Коментована стаття містить широкий перелік форм об'єктивної сторони колабораційної діяльності. Зокрема, до них відносяться такі (нумерацію наведено з урахуванням відповідної частини та послідовності викладення форм у них):

1.1. Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України.

Під **публічним запереченням** необхідно розуміти відкрите звернення до невизначеного кола осіб чи відкрите висловлення своїх особистих переконань, які полягають у невизнанні окремих фактів чи подій. Відкритим є звернення чи висловлення, коли особа, яка його здійснює, усвідомлює можливість ознайомитись із висловленою інформацією невизначеним колом осіб.

Відповідно до п. 1 Примітки, у частині першій коментованої статті публічним вважається поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації. Разом з цим, необхідно враховувати, що публічним буде також і заперечення, вчинене, наприклад на мітингу, зібранні людей чи інших масових заходах.

В даному випадку відповідні публічні заперечення є кримінально караними діями, оскільки свідомо й публічно заперечуються (спростовуються або будь-яким чином применшуються), в певному сенсі виправдовуються, серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, зокрема міжнародний злочин збройної агресії однієї держави проти іншої суверенної держави, а також інші «воєнні злочини».

Предметом публічного заперечення виступають:

- факти збройної агресії проти України;
- факти встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України.

Якщо предметом заперечення виступають інші факти, то такі дії не утворюють аналізовану форму колабораційної діяльності.

Склад кримінального правопорушення у даній формі є формальним і не передбачає настання обов'язкових шкідливих наслідків таких діянь.

Частина 1 ст. 111–1 КК України належить до кримінальних проступків, оскільки її санкція передбачає основне покарання у виді позбавлення права обіймати посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років.

1.2. Публічні заклики громадянином України до:

- підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора,
- співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора,
- невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Вказані публічні заклики є кримінально караними, тому що вони спрямовані загалом до співробітництва, співпраці з окупантом.

З огляду на теорію мовленнєвих актів у будь-якому з них важливо встановлювати такі його властивості, як:

1. Локуціон – це аспект мовленнєвого акту, в якому щось озвучується.

2. Іллокуціон – це інформаційний аспект мовленнєвого акту.

3. Перлокуціон – це аспект мовленнєвого акту, який містить очікування певної реакції на передану інформацію.

Таким чином, заклик як інформаційний акт полягає в озвучуванні певної інформації протиправного характеру у виді фонетичних звуків, демонстрації зображення тощо.

У ч. 1 ст. 111–1 КК України локуціон публічних закликів полягає у тому, що зловмисник ретично висловлює, зображує, розповсюджує певну інформацію про 1) необхідність підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; 2) необхідність співпраці з псевдовладними утвореннями на тимчасово окупованих територіях чи збройними формуваннями держави-агресора; 3) необхідність повалення інститутів державного суверенітету на окупованих територіях чи поширення на них території іншого суб'єкта державної чи псевдодержавної влади.

Іллокутивний аспект полягає у тому, що такі висловлювання повинні мати інформаційну складову протиправного характеру відповідного спрямування. Саме іллокутивний компонент публічних за-

кликів до протиправних діянь стає предметом лінгвістичної експертизи у кримінальних провадженнях. До прикладу, ілюкютіон публічних закликів, кримінальна відповідальність за які передбачена ч. 1 ст. 111–1 КК України, може виглядати таким чином:

- «треба підтримати дії тимчасової адміністрації, бо це вбереже наше місто від безглузвих втрат»;
- «давайте допомагати російським військам звільнити наше місто від націоналістичних організацій»;
- «досить виконувати забаганки київської влади, треба брати владу в свої руки».

Перлюкутивний компонент публічних закликів передбачає певні очікування від адресатів, які сприймають (можуть сприймати) інформацію відповідного змісту. Що стосується конкретних складів злочинів, у яких публічні заклики виступають суспільно небезпечним діянням, то очікування винуватого залежать від контексту відповідного складу злочину. Саме враховуючи перлюкутивний компонент публічних закликів, відповідне діяння визнається законодавцем суспільно небезпечним, і за нього передбачено кримінальну відповідальність. При цьому публічні заклики на відміну від підбурювання полягають у тому, що адресат не схиляє конкретного адресанта вчинити відповідний злочин.

Очікування зловмисника полягають в тому, що, доводячи певну інформацію, він не орієнтується на конкретних осіб, він очікує, що частина слухачів сповниться бажанням вчинити дії, висловлені в ілюкютіві. При цьому не обов'язково встановлювати, чи висловив хтось зі слухачів бажання вчинити дії, до яких закликав суб'єкт.

Аналіз дій, до яких може закликати суб'єкт колабораційної діяльності, дає підстави розуміти їх наступним чином:

а) підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора – схвалення конкретних ініціатив чи добровільне виконання рішень держави-агресора, незаконних збройних формувань (у тому числі сформованих із громадян України), що діють на її боці, чи запроваджених державою-агресором під виглядом окупаційної адміністрації псевдовладних органів, до складу яких, у тому числі, можуть входити громадяни України, *за умови, якщо такі рішення та/або дії не на-*

правлені на виконання державою-агресором своїх обов'язків, передбачених міжнародним гуманітарним правом. Так, наприклад, відповідно до ст. 56 Конвенції про захист цивільного населення під час війни, *окупаційна держава зобов'язана за допомогою всіх наявних засобів та в співробітництві з державними та місцевими органами влади забезпечувати та підтримувати діяльність медичних та лікарняних установ, а також забезпечити та підтримувати на окупованій території умови задовільні з погляду охорони здоров'я та санітарії, зокрема, вдаючись до вживання та проведення профілактичних та запобіжних заходів, необхідних для запобігання поширенню інфекційних захворювань та епідемій. Медичному персоналу усіх категорій буде дозволено виконувати свої обов'язки.* Зрозуміло, що підтримка дій держави-агресора, спрямованих на виконання своїх обов'язків перед населенням окупованої території, не утворює склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111–1 КК України.

При цьому інші рішення держави-агресора можуть стосуватись як загальних питань (воєнна агресія під виглядом спеціальної воєнної операції, створення псевдодержавних утворень на окупованих територіях, анексія АР Крим), так і локальних (участь у призначенні конкретних членів окупаційної адміністрації, участь у нормотворчій діяльності, яка суперечить чинному законодавству і т.п.).

Відповідно до п. 6 ч. 1–1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» № 1207-VII від 15 квітня 2014 року, **окупаційна адміністрація російської федерації** – сукупність державних органів і структур Російської Федерації, функціонально відповідальних за управління тимчасово окупованими територіями та підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних повноважень на тимчасово окупованих територіях та які виконували чи виконують властиві органам державної влади чи органам місцевого самоврядування функції на тимчасово окупованій території України, в тому числі органи, організації, підприємства та установи, включаючи правоохоронні та судові органи, нотаріусів та суб'єктів адміністративних послуг.

Підтримка рішень може вчинятись як у вигляді конкретних дій, так і бездіяльності (утримання від допомоги Збройним Силам Укра-

їни, визнання легітимності сформованих державою агресором владних повноважень, визнання прерогативи псевдонормативних актів тимчасової окупаційної адміністрації над законними рішеннями органів місцевої влади України та їх посадових осіб). Не можна вважати добровільною підтримкою рішень дії, вчинені під примусом чи такі, які викликані бажанням зберегти своє життя в окупації в умовах крайньої необхідності згідно ст. 39 КК України (дотримання комендантської години і т.п.), якщо такі дії не містять складу іншого злочину, передбаченого Особливою частиною КК України.

б) співпраця з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора – узгоджена сукупність добровільно вчинюваних громадянином України дій в інтересах та/або спільно з державою-агресором, незаконними збройними формуваннями (у тому числі сформованими із громадян України), що діють на її боці, чи запровадженими державою-агресором під егідою окупаційної адміністрації псевдовладними органами, до складу яких, у тому числі, можуть входити громадяни України, **за умови, якщо така співпраця не направлена на виконання державою-агресором своїх обов'язків, передбачених міжнародним гуманітарним правом.**

Співпраця може вчинятись у вигляді фінансової чи матеріальної допомоги, організаційної чи волонтерської діяльності або носити характер інтелектуальної допомоги (надання порад щодо реалізації окремих потреб, інструкторська чи нормотворча діяльність).

Разом з цим необхідно враховувати, що за ч. 1 ст. 111–1 КК України кваліфікуються лише публічні заклики до співпраці, яка може вчинятись і у вигляді матеріальної допомоги. Сама ж передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, має кваліфікуватись за ч. 4 ст. 111–1 КК України.

в) невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України – висловлювання чи дії, 1) спрямовані на сприяння утвердженню суверенітету країни-агресора або 2) вчинені з метою ускладнення реалізації суверенітету України на окупованих чи інших територіях в інтересах держави-агресора.

Верховенство державної влади полягає в тому, що вона визначає весь механізм правових відносин у державі, встановлює загальний правопорядок, правоздатність, права й обов'язки державних органів, громадських об'єднань, посадових осіб і громадян. Яскравим виразом верховенства державної влади є обов'язковість на всій території держави Конституції України та інших законів, що видаються вищим законодавчим органом. Верховенство державної влади України як ознака суверенітету закріплене в ст. 8 Конституції України, яка свідчить, що в Україні визнається та діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони й інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Верховенство державної влади робить її єдиною політичною владою, виключаючи тим самим можливість існування разом із суверенною державною владою будь-якої іншої політичної влади.

Згідно зі ст. 43 IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додатку до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі, з фактичним переходом до рук окупанта повноважень легітимної влади він вживає всіх залежних від нього заходів для того, щоб, по можливості, відновити і забезпечити громадський порядок і безпеку, *дотримуючись існуючих у країні законів*, за виключенням, коли це абсолютно неможливо.

9 квітня 2014 року Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила Резолюцію № 1988 «Розвиток останніх подій в Україні: загроза функціонуванню демократичних інститутів», в якій підтвердила свою «підтримку незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України». 27 березня 2014 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію № 68/262 «Територіальна цілісність України», в якій хоча і відсутня юридична оцінка дій росії, однак підтверджено визнання суверенітету, політичної незалежності, єдності та територіальної цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах.

В контексті ст. 111–1 КК України термін «сприяння» вживається у загальному значенні, яке охоплює створення відповідних умов для здійснення, виконання чого-небудь. *Сприяння утвердженню суверенітету країни-агресора* може полягати в участі в формуванні органів місцевої влади на тимчасово окупованих чи інших територіях

нашої держави, підпорядкуванні законодавству іншої країни-агресора на території України.

Ускладнення реалізації суверенітету України на окупованих чи інших територіях в інтересах держави-агресора може полягати в невиконанні законних рішень органів державної влади України, перешкоджанні реалізації їх повноважень і т.п.

Як правило, перші дві форми об'єктивної сторони колабораційної діяльності, передбачені ч. 1 ст. 111–1 КК України, можуть вчинятись послідовно чи одночасно. Так, наприклад,

Бердичівським міськрайонним судом Житомирської області визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 111–1 КК України громадянина України ОСОБА_1, який 19.03.2022 року близько 10.00 год., перебуваючи в публічному місці, а саме неподалік будинку культури, що знаходиться за адресою: Житомирська область, Бердичівський район, Семенівська територіальна громада, с. Сингаївка, вул. Ватутіна, 2, в присутності ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 та інших невстановлених слідством осіб, які в той час перебували неподалік будинку культури, висловлювався наступними фразами: «основна ціль спецоперації росії – це денацифікація та демілітаризація України, роззброєння національних батальйонів та знищення нациків»; «я надіюсь, що цих уродів ОСОБА_5 та ОСОБА_6 приведуть в суд, вони повинні відповісти за кров та наказ ввести війська на Донбас»; «я вважаю Крим російським, ніякий він не український»; «України, як держави скоро не буде, ОСОБА_7 є справжнім президентом в порівнянні з ОСОБА_6, і після того, як росія захопить Україну, російський президент винищить всіх українських націоналістів та наведе порядок», чим публічно заперечував здійснення збройної агресії проти України, висловив повну підтримку дій агресора та публічно закликав до підтримки рішень дій держави-агресора.

2.1. Добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора.

Коментована форма об'єктивної сторони колабораційної діяльності містить у собі одразу декілька рівнів ознак діяльності громадя-

нина України, які обов'язково необхідно встановити для притягнення його до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 111–1 КК України. По-перше, суб'єкт займає посаду у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора. По-друге, ця посада не пов'язана з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій.

Відповідно до ст. 5 Конституції України, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Це засадниче положення конкретизується приписом статті 69 Конституції України про те, що народне волевиявлення здійснюється через вибори. Органами ж влади можна визнати органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Наказом Державного комітету з питань технічного регулювання та споживчої політики «Про затвердження національних стандартів України, державних класифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України від 31 березня 2004 р. № 59 та скасування нормативних документів» від 28.05.2004 № 97, визначено зміст поняття «орган державної влади». Так, державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України .

Вищим органом в системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, який спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади.

До системи центральних органів виконавчої влади України входять міністерства, державні комітети (державні служби) та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. Центральні органи виконавчої влади можуть мати свої територіальні органи, що утворюються, реорганізуються і ліквідуються в порядку, встановленому законодавством.

До системи місцевих органів виконавчої влади входять місцеві державні адміністрації, які здійснюють виконавчу владу в областях, районах, районах Автономної Республіки Крим, у містах Києві та Севастополі.

Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою.

Що стосується структури місцевого самоврядування, то вона в загальному вигляді охарактеризована у ст. 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року №280/97-ВР. Так, система місцевого самоврядування включає:

- територіальну громаду;
- сільську, селищну, міську раду;
- сільського, селищного, міського голову;
- виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- органи самоорганізації населення.

Згідно з ч. 2 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території і їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом.

В принципі, положення цієї норми ґрунтуються на змісті ст. 43 IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі, підписаної 18.10.1907 (дата набрання чинності для України: 24.08.1991), де вказується, що з фактичним переходом до рук окупанта повноважень легітимної влади він вживає всіх залежних від нього заходів для того, щоб, по можливості, відновити і забезпечити громадський порядок і безпеку, дотримуючись існуючих у країні законів, за виключенням, коли це абсолютно неможливо.

Таким чином, якщо держава-окупант, в порушення ст. 43 Конвенції створює на окупованих територіях свої органи влади, які діють не від імені України чи не за її законодавством, створює окупаційну адміністрацію або змушує посадових осіб органів влади України в своїй діяльності застосовувати законодавство держави-агресора чи нормативну базу, сформовану на окупованих територіях, такі органи,

згідно з законодавством України, є незаконними, а їх рішення є нічемними.

Що стосується виконання організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, Пленум Верховного Суду України в Постанові від 26 квітня 2002 року № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» визначив, що **організаційно-розпорядчими обов'язками** є обов'язки щодо здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних або приватних підприємств, установ та організацій, їхні заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їхні заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири та ін.).

Під **адміністративно-господарськими обов'язками** розуміють обов'язки щодо управління або розпоряджання державним, колективним або приватним майном (встановлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі мають начальники планово-господарських, постачальницьких, фінансових відділів і служб, завідувачі складами, магазинами, майстернями, ательє, їхні заступники, керівники відділів підприємств, відомчі ревізори та контролери та ін.

Зазначеною постановою Пленуму Верховного Суду України передбачено, що особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції або виконує обов'язки постійно, але й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням за умови, що згадані функції або обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою.

Добровільне зайняття посади громадянином передбачає його влаштування на роботу чи вступ на службу до незаконного органу влади, створеного на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційну адміністрацію держави-агресора, вчинені без примусу та за власною волею, а також перебування на такій посаді в реорга-

нізованому органі влади, який в результаті організаційно-штатних змін став незаконним.

Частина 2 ст. 111–1 КК України відноситься до кримінальних проступків, оскільки її санкція передбачає покарання у виді позбавлення права обіймати посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років з конфіскацією майна або без такої.

3.1. Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України.

У тому випадку, коли мова йде про уникнення державою-агресором відповідальності за збройну агресію проти України, цього результату можна досягнути як за рахунок активності представників держави агресора, так і за рахунок дій осіб – громадян держави, територія якої була окупована. В другому випадку держава-агресор прагне створити у світової спільноти (мешканців неокупованих територій, громадян держави-окупанта) хибне уявлення про те, що саме населення окупованих територій (громадяни держави, територія якої була окупована) сприймає факт окупації чи збройної агресії як благо, формуючи при цьому викривлену аргументацію таких дій.

Здійснення пропаганди – це цілеспрямоване та активне поширення спеціально підібраних аргументів, фактів, думок, тверджень та інших інформаційних форм задля ідеологічного впливу на суспільну думку та формування у відповідних верств населення певних поглядів та переконань. При цьому пропаганда відрізняється від, наприклад, закликів, задалегідь сформованою та узгодженою концепцією думок, які необхідно ідеологічно просунути, певною програмою та, можливо, наявністю відповідних матеріалів.

В контексті ч. 3 ст. 111–1 КК України метою пропаганди є 1) сприяння здійсненню збройної агресії проти України, 2) встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, 3) уникнення відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 111–1 КК України, є місце вчинення злочину – заклад освіти (незалежно від типів та форм власності). П. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII визначає заклад освіти як юридичну особу публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність. Типи закладів освіти (ст. 9):

- заклад вищої освіти відповідного типу, що провадить освітню, наукову, науково-технічну, інноваційну та методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, а також наукові установи, що здійснюють навчання здобувачів вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти;
- професійно-технічний навчальний заклад відповідного типу, що забезпечує задоволення потреб громадян у професійно-технічній освіті, оволодінні кваліфікацією з відповідної професії, спеціальності відповідно до їх інтересів, здібностей та стану здоров'я;
- загальноосвітній навчальний заклад відповідного типу незалежно від підпорядкування і форми власності, який належить до системи загальної середньої освіти;
- дошкільний навчальний заклад відповідного типу незалежно від підпорядкування і форми власності, який належить до системи дошкільної освіти.

Досить цікавим є приклад рішення суду, де, незважаючи на те, що обвинувачена здійснювала колабораційну діяльність в закладі освіти, її дії були кваліфіковані за ч. 1 ст. 111–1 КК України. Так,

Богунським районним судом м. Житомира визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 111–1 КК України громадянку України ОСОБА_1, яка 10.05.2022 приблизно у період часу з 10 год. по 12 год., перебуваючи на робочому місці у відкритій аудиторії № 37 загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 8 м. Житомира, що є громадським місцем та знаходиться за адресою: м. Житомир, майдан Згоди 5, під час засідання методичного об'єднання вчителів української мови при відкритих дверях, що давало змогу іншим особам, які знаходяться в школі, чути розмову, в присутності своїх колег голосно, публічно виправдовувала перед присутніми та перехожими повз кабінет особами дії збройних сил російської федерації, переконуючи

присутніх та сторонніх осіб, що на території України відбувається «спеціальна військова операція» збройних сил російської федерації, а не війна, направлена на надання допомоги братському українському народу у відстоюванні своїх конституційних прав. Крім того, ОСОБА_1 переконувала про необхідність відновлення дружніх стосунків України з російською федерацією та вказувала на безперспективність опору населення України та її збройних сил військам російської федерації, цинічно переконувала у нездатності українських військ захистити український народ. ОСОБА_1 доводила своїм колегам, що українські засоби інформації дезінформують населення про наслідки окупації російськими військами частин території України, штучно створюючи «постановочні» відеосюжети, які не відповідають дійсності, зокрема, про наслідки незаконних дій збройних сил російської федерації в м. Буча Київської області.

Таким чином, як вказав суд, ОСОБА_1, як громадянка України, публічно заперечувала здійснення збройної агресії проти України, виправдовувала дії військово-політичного керівництва країни-агресора, її збройних формувань, а також невизнання поширення державного суверенітету України на її тимчасово окупованій території.

Враховуючи зазначену позицію суду, в кожному конкретному випадку, де місцем вчинення кримінального правопорушення є заклад освіти, необхідно досить детально досліджувати всі аспекти протиправної діяльності суб'єкта на предмет з'ясування, чи мала ця діяльність ознаки пропаганди.

3.2. Дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти.

Під впровадженням стандартів освіти маються на увазі заходи, направлені на приведення освіти у відповідність до певних вимог (стандартів). **Дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора** у закладах освіти, охоплюють будь які дії, що входять до процесу відмови в закладах освіти України від вітчизняних стандартів освіти з одночасним чи поступовим переходом на стандарти освіти країни-агресора.

Відповідно до ст. 32 Закону України «Про освіту», стандарт освіти визначає: а) вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів навчання здобувача освіти відповідного рівня; б) загальний обсяг

навчального навантаження здобувачів освіти; в) інші складники, передбачені спеціальними законами.

Стандарти освіти розробляються відповідно до Національної рамки кваліфікацій та затверджуються у порядку, визначеному спеціальними законами та іншими нормативно-правовими актами. Центральні органи виконавчої влади, які згідно з Законом України «Про освіту» та спеціальними законами уповноважені на затвердження стандартів освіти, оприлюднюють на своїх веб-сайтах:

- проекти відповідних стандартів з метою їх громадського обговорення;

- стандарти освіти не пізніше десяти днів з дня їх затвердження.

Національна рамка кваліфікацій ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти, враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників та запроваджується з метою гармонізації норм законодавства у сферах освіти і соціально-трудових відносин, сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагодження ефективної взаємодії сфери освіти і ринку праці.

Державні стандарти середньої освіти затверджуються постановою Кабінету Міністрів України і переглядаються не менше одного разу на 10 років. Зміна змісту й обсягу Державних стандартів загальної середньої освіти іншими органами виконавчої влади не допускається.

Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості вищої освіти та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ), результатів навчання за відповідними спеціальностями. Стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю розробляє центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, що забезпечують формування і реалізують державну політику у відповідних сферах, галузевих об'єднань організацій роботодавців і затверджує їх за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Частина 3 ст. 111–1 КК України відноситься до нетяжких злочинів, оскільки її санкція передбачає покарання у виді виправних робіт на

строк до двох років або арешту на строк до шести місяців, або позбавлення волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

4.1. Передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора.

Визначення збройних та воєнізованих формувань міститься в примітці до ст. 260 КК України.

Під **воєнізованими** слід розуміти формування, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, і в яких проводиться військова або строїова чи фізична підготовка.

Під **збройними формуваннями** слід розуміти воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю.

Незаконними є ті воєнізовані або збройні формування, створення та участь у яких не передбачена ні Конституцією, ні будь-яким іншим законом України, а отже, вони не належать до жодного із законних воєнізованих або збройних формувань (їх створення та діяльність може не мати жодної нормативно-правової основи або ж вони можуть бути створені на підставі підзаконних нормативно-правових актів, наприклад, актів органів місцевого самоврядування).

Створення незаконного збройного чи воєнізованого формування на тимчасово окупованій території означає комплектування такого формування в межах тимчасово окупованої території як з мешканців цієї території, так і з інших осіб, які вступають до таких формувань. При цьому вступ до вже укомплектованого формування, яке виконує ті чи інші злочинні завдання на інших територіях, також охоплюється складом злочину, передбаченого ч. 7 ст. 111–1 КК України.

Відповідно до Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» (п. 6) **матеріальні ресурси** (виробничі запаси) являють собою запаси предметів праці, що призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва

та адміністративних потреб, і наявність яких є необхідною умовою ритмічної роботи підприємства

В контексті ч. 4 ст. 111–1 КК України *матеріальні ресурси* – це предмети матеріального світу, відповідні приміщення та будівлі, матеріальні чи інші послуги, енергоресурси, обладнання, устаткування, техніка і т.п., необхідні для вирішення матеріальних потреб незаконних збройних чи воєнізованих формувань, створених на тимчасово окупованій території, та/або збройних чи воєнізованих формувань держави-агресора.

Передача передбачає надання наявних у суб'єкта матеріальних ресурсів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора. Прикладом правильної кваліфікації за фактом передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, можна навести обставини, встановлені

Путивльським районним судом Сумської області у судовому провадженні № 1-кп/712/522/22 по обвинуваченню громадянина ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 111–1 КК України.

З 24 лютого 2022 року по 3 квітня 2022 року збройними силами російської федерації окуповано с. Юр'єве Конотопського району Сумської області. При цьому, представниками окупаційних військ російської федерації на в'їздах-виїздах з території вказаного села були обладнані ворожі блокпости, введено спеціальний режим розміщення місцевого населення окупованою територією.

Наприкінці лютого 2022 року, більш точної дати в ході досудового розслідування встановити не виявилось можливим, громадянин України ОСОБА_1, проживаючи у період окупації у будинку АДРЕСА_1, достовірно знаючи про перебування збройних формувань та окупаційних військ російської федерації на території вказаного села, підтримуючи збройну агресію російської федерації проти України, діючи умисно, добровільно вступив в контакт з представниками збройних, воєнізованих формувань держави-агресора. Під час спілкування ОСОБА_1 повідомив, що має спеціальні технічні знання, навички у сфері ремонту легкових та вантажних транспортних засобів,

а також відповідне приміщення, обладнання та інструменти для проведення ремонтних робіт, і на прохання представників держави-агресора оглянув військову техніку військовослужбовців збройних сил російської федерації, яка вийшла з ладу під час руху по території України. В ході діагностики ОСОБА_1 встановив причини несправності та, в подальшому, особисто, добровільно та з власної ініціативи, використовуючи належне йому обладнання та інструменти, здійснив ремонт військової техніки збройних сил російської федерації, змінивши частину маточини колеса середнього мосту автомобіля КАМАЗ (деталь для приведення в рух колеса), чим забезпечив її використання ворожими воєнізованими формуваннями для здійснення подальшої агресії проти України.

Не відмовляючись від свого злочинного умислу, направленою на колабораційну діяльність, переслідуючи мету надання допомоги збройним силам російської федерації, протягом березня 2022 року ОСОБА_1 ініціативно підтримував стосунки та співпрацював зі збройними формуваннями країни-агресора, забезпечував їх матеріальними ресурсами та надавав технічну допомогу в ремонті військової техніки збройних сил російської федерації, у зв'язку з чим мав привілеї перед іншими місцевими мешканцями та міг безперешкодно переміщуватись по території окупованого с. Юр'єве Конотопського району Сумської області.

Так, в період з 29 березня по 2 квітня 2022 року (до моменту звільнення території с. Юр'єве Конотопського району Сумської області від окупаційних військ російської федерації), ОСОБА_1, діючи умисно, з власної ініціативи та підтримуючи збройну агресію рф на території України, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій, маючи постійний зв'язок з представниками країни-агресора рф, добровільно передавав матеріальні ресурси, обладнання, інструменти збройним формуванням держави-агресора російської федерації, що перебували на території тимчасово окупованого с. Юр'єве Конотопського району Сумської області, а також надавав послуги зі здійснення ремонтних робіт з метою подальшого використання військової техніки зс рф за призначенням.

Зокрема, 31 березня 2022 року, більш точної дати в ході досудового розслідування встановити не виявилось можливим, ОСОБА_1

, прийшов до обладнаного окупаційними військами російської федерації блокпосту в с. Юр'єве Конотопського району Сумської області поблизу будинків № 54 та № 111 по вул. Миколаївка, де тимчасово проживали збройні, воєнізовані формування держави-агресора, та перебувала їх військова техніка, ініціативно запропонував військовослужбовцям збройних сил російської федерації послуги з ремонту їх військової техніки – вантажного автомобіля «УРАЛ», який вийшов з ладу. Оглянувши транспортний засіб, ОСОБА_1 діагностував відсутність заряду в акумуляторній батареї, визначив її потужність, та добровільно передав необхідної потужності обладнання, а саме зарядний пристрій, що дозволило після заряду акумулятора, використати вказану військову техніку за призначенням, та після закінчення окупації с. Юр'єве Конотопського району Сумської області військовослужбовці збройних сил російської федерації на відремонтованій військовій техніці покинули територію України.

Передача ресурсів означає не тільки надання матеріальних ресурсів в безповоротне (їжа, боєприпаси) чи постійне (транспортні засоби, обмундирування) користування з переходом права володіння до незаконних збройних чи воєнізованих формувань, створених на тимчасово окупованій території, та/або збройних чи воєнізованих формувань держави-агресора. Передачею матеріальних ресурсів можна вважати також надання права тимчасово користуватись ними. Прикладом зразкового рішення в цьому випадку, на нашу думку, є

вирок Путивльського районного суду Сумської області, яким громадянина України ОСОБА_1 визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 111–1 КК України. Судом встановлено, що в період з 24 лютого по 3 квітня 2022 року збройними силами рф окуповано с. Юр'єве Конотопського району Сумської області. При цьому, представниками окупаційних військ рф на в'їздах-виїздах з території вказаного села були обладнані ворожі блокпости, введено спеціальний режим переміщення місцевого населення окупованою територією, розміщено військово-адміністративний штаб керівництва збройних воєнізованих формувань рф в приміщенні Юр'ївської загальноосвітньої школи. З метою розміщення військово-адміністративного штабу керівництва збройних воєнізованих формувань рф

останні звернулись до ОСОБА_1 з пропозицією допомогти в підборі приміщення, на що останній дав згоду.

ОСОБА_1, проживаючи у період окупації у будинку АДРЕСА_1, незважаючи на зобов'язання до неухильному додержанню Конституції та законів України, діючи умисно, усвідомлюючи протиправність своїх дій та бажаючи настання негативних наслідків, з мотивів непогодження з політикою представників української державної влади, підтримуючи ідеї проросійської спрямованості, у т.ч. щодо подальшого розвитку України, виходячи з геополітичних інтересів РФ, які передбачають перебування України у сфері її впливу, будучи обізнаним про факт ведення вказаною державою агресивної війни проти України, наприкінці березня 2022 року, більш точної дати під час досудового розслідування встановити не виявилось можливим, встав на шлях вчинення злочину проти основ національної безпеки – колабораційної діяльності, що виразилось у передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави – агресора.

Так, ОСОБА_1, будучи колишнім вчителем Юр'ївського навчально-виховного комплексу: загальноосвітньої школи I-II ступенів-дошкільний навчальний заклад Новослобідської сільської ради (далі Юр'ївський НВК: ЗОШ I-II ст.-ДНЗ), достовірно володіючи відомостями про керівництво, матеріально-відповідальних осіб та посадові обов'язки працівників навчального закладу, 31 березня 2022 року, добровільно та ініціативно, користуючись статусом депутата Новослобідської сільського ради, зателефонував директору Юр'ївського НВК: ЗОШ I-II ст. – ДНЗ ОСОБА_2, та в телефонному режимі, використовуючи своє службове становище та авторитет, наказав останньому негайно прибути до Юр'ївської загальноосвітньої школи, що розташована по вул. Шкільна, 1А у с. Юр'єве Конотопського району Сумської області, відкрити приміщення школи та передати представникам незаконних збройних чи воєнізованих формувань, створених на тимчасово окупованій території с. Юр'єве Конотопського району Сумської області, для розміщення та використання у забезпеченні діяльності відповідних формувань.

У подальшому, не відмовляючись від свого злочинного умислу, направленого на колабораційну діяльність, що полягала у незаконній передачі приміщення комунального закладу у володіння представникам незаконних збройних чи воєнізованих формувань, створеним на тимчасово окупованій території, ОСОБА_1, отримавши категоричну відмову від директора школи ОСОБА_2, користуючись статусом депутата Новослобідської сільської ради та зателефонував старості третього Старостинського округу Новослобідської сільської ради ОСОБА_3, та наказав останній з використанням належних їй владних повноважень, надати вказівку сторожю-кочегару Юр'ївського НВК: ЗОШ і-ІІ ст.-ДНЗ ОСОБА_4, відкрити приміщення вищевказаної школи, при цьому наголосив, що приміщення школи буде передане представникам збройних, воєнізованих формувань держави-агресора за будь-яких обставин, а також зазначив, що супротив його вимогам по незаконній передачі приміщення школи у володіння представникам незаконних збройних, воєнізованих формувань, створеним на тимчасово окупованій території, призведе до залякування місцевих мешканців веденням активних бойових дій або до захоплення важливих об'єктів критичної інфраструктури, що забезпечують життєдіяльність місцевого населення.

У подальшому, ОСОБА_1 1 квітня 2022 року, продовжуючи злочинний умисел щодо передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним, воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території с. Юр'єве Конотопського району Сумської області, з метою використання їх у забезпеченні діяльності відповідних формувань, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій та бажаючи настання негативних наслідків, з використанням різних аргументів та власного авторитету, перебуваючи біля будівлі Юр'ївського НВК: ЗОШ І-ІІ ст.-ДНЗ, розташованого по вул. Шкільна, 1А у с. Юр'єве Конотопського району Сумської області, повторно зателефонував ОСОБА_2 та ОСОБА_3, а також сторожю-кочегару Юр'ївської загальноосвітньої школи ОСОБА_4 та під час особистого спілкування з ними наказав прийти до навчального закладу, віддати йому ключі від будівлі для подальшої передачі приміщення освітнього закладу представникам окупаційних збройних формувань держави-агресора для розміщення там військово-адміністративно-

го штабу їх керівництва та особового складу. Так, 1 квітня 2022 року, на виконання вказівок ОСОБА_1, сторож-кочегар ОСОБА_4 прибув до будівлі школи та відкрив вхідні двері до приміщенню школи.

На виконання своїх злочинних намірів щодо передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним, воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території с. Юр'єве Конотопського району Сумської області з метою використання їх у забезпеченні діяльності відповідних формувань, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій та бажаючи настання негативних наслідків, всупереч Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», ОСОБА_1 передав приміщення Новослобідської сільської ради Конотопського району Сумської області Юр'ївського НВК: ЗОШ І-ІІ ст.-ДНЗ, розташованого по вул. Шкільна, 1А у с. Юр'єве Конотопського району Сумської області, незаконним збройним, воєнізованим формуванням держави-агресора, які останні використовували у період з 1 квітня 2022 року по 3 квітня 2022 року для створення та розміщення військово-адміністративного штабу керівництва та особового складу, зберігання зброї, розставлення ворожих бойових позицій по периметру будівлі та на даху, а також розміщення ворожої військової техніки та зведення тимчасових оборонних споруд.

Крім того, збройним, воєнізованим формуванням держави-агресора були передані всі матеріальні ресурси школи, наявні в ній приладдя та технічні засоби з метою забезпечення окупаційної діяльності та побуту відповідних формувань.

При цьому необхідно враховувати, що надання медичних послуг незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора жодним чином не можна ототожнювати з передачею матеріальних ресурсів. На це вказують положення ст. 51 Конвенції про захист цивільного населення, де передбачається право окупаційної держави залучати до примусової роботи, яка є необхідною для забезпечення потреб окупаційної армії або для належного забезпечення населення окупованої країни комунальними послугами, продуктами харчування, житлом, одягом, транспортом та

медичними послугами, осіб, що перебувають під захистом, і яким виповнилося 18 років.

З іншого ж боку, ст. 56 вказаної Конвенції зобов'язує окупаційну державу за допомогою всіх наявних засобів та в співробітництві з державними та місцевими органами влади забезпечувати та підтримувати діяльність медичних та лікарняних установ, а також забезпечити та підтримувати на окупованій території умови задовільні з погляду охорони здоров'я та санітарії, зокрема, вдаючись до вживання та проведення профілактичних та запобіжних заходів, необхідних для запобігання поширенню інфекційних захворювань та епідемій. ***Медичному персоналу усіх категорій дозволено виконувати свої обов'язки.***

4.2. Добровільне провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора.

Визначення та зміст господарської діяльності наведено в ст. 3 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 року №436-IV. Так, під ***господарською діяльністю*** у цьому Кодексі розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність).

Відповідно до п.п. 14.1.36. п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України, ***господарська діяльність*** – це діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами.

Відповідно ж до ст. 55 Господарського кодексу України, *суб'єктами господарювання* визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

Суб'єктами господарювання є:

1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Разом з цим необхідно відмежовувати суб'єкта цього кримінального правопорушення та суб'єкта господарювання (вони можуть співпадати, проте це не обов'язково), оскільки в контексті ч. 4 ст. 111–1 КК України провадження господарської діяльності необхідно розглядати у широкому розумінні. Так, наприклад, якщо громадянин України зареєструвався на окупованій території приватним підприємцем, відповідно до правил, встановлених окупаційною адміністрацією, за законодавством України він не є суб'єктом господарювання. Разом з цим, він провадить діяльність, яка має всі ознаки господарської, і, якщо він здійснює її у взаємодії з державою-агресором, то таку діяльність необхідно кваліфікувати як колабораційну.

У проекті Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування суб'єктів господарювання, пов'язаних економічними зв'язками з державою-агресором» наводиться перелік суб'єктів господарювання, що пов'язані економічними зв'язками з державою-агресором:

а) юридична особа – резидент України (її філії, представництва та інші відокремлені підрозділи з місцезнаходженням на території України), що здійснює свою діяльність відповідно до законодавства України на її території, засновником (учасником, акціонером) або

кінцевим бенефіціарним власником (контролером), якої прямо або опосередковано станом на 23 лютого 2022 року є резидент держави-агресора (фізична або юридична особа) та/або у якої держава-агресор прямо або опосередковано чи юридичні особи, засновником (учасником, акціонером) або кінцевим бенефіціарним власником (контролером) яких є держава-агресор та/або громадяни держави-агресора, та/або у яких держава-агресор та/або громадяни держави-агресора прямо або опосередковано мають частку у статутному (складеному) капіталі, акції, паї, інше членство (участь у будь-якій формі) у юридичній особі;

б) юридична особа – резидент України (її філії, представництва та інші відокремлені підрозділи з місцезнаходженням на території України), яка отримує дохід у будь-якій формі з джерелом походження з держави-агресора, чи яка прямо або опосередковано мають частку у статутному (складеному) капіталі, акції, паї, інше членство (участь у будь-якій формі) у юридичній особі – резиденті України чи іноземній юридичній компанії, організації – нерезиденті України, яка, в свою чергу отримує дохід з джерелом походження з держави-агресора чи здійснює господарські операції, які виходячи з їх юридичного змісту можуть призводити до отримання доходу;

в) юридична особа – резидент України (її філії, представництва та інші відокремлені підрозділи з місцезнаходженням на території України), яка є учасником міжнародної групи компаній, якщо материнська компанія або будь-який інший учасник такої міжнародної групи компаній отримує дохід з джерелом походження з держави-агресора чи здійснює господарські операції, які виходячи з їх юридичного змісту можуть призводити до отримання доходу (в тому числі, якщо такий дохід отримується або може бути отримано внаслідок діяльності материнської компанії або учасника міжнародної групи компаній, яка призводить до утворення постійного представництва нерезидента в державі-агресорі), або у яких виникають чи можуть виникати фінансові зобов'язання перед резидентами держави-агресора чи перед якими у резидентів держави-агресора виникають чи можуть виникати фінансові зобов'язання (в тому числі, у результаті надання банківської гарантії, здійснення операцій за акредитивами);

г) юридична особа – резидент України (її філії, представництва та інші відокремлені підрозділи з місцезнаходженням на території України), яка є учасником міжнародної групи компаній, якщо материнська компанія або будь-який інший учасник такої міжнародної групи компаній забезпечують економічну підтримку держави-агресора (в тому числі, якщо така підтримка забезпечується внаслідок діяльності материнської компанії або учасника міжнародної групи компаній, яка призводить до утворення постійного представництва нерезидента в державі-агресорі).

Умови, визначені підпунктами «б» – «г» цього підпункту для визнання юридичних осіб-резидентів України такими, що мають статус суб'єктами господарювання, що пов'язані економічними зв'язками з державою-агресором підпункту застосовуються також при визначенні такого ж статусу у нерезидентів, діяльність яких утворює постійне представництво в Україні.

Таким чином, *провадження господарської діяльності* в контексті ч. 4 ст. 111–1 КК України – це добровільна, за власною волею діяльність громадянина України (особисто або через створену ним господарську організацію), що провадиться у взаємодії з державою-агресором, і яка пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу. Така господарська діяльність визнається одним із видів колабораційної діяльності, оскільки здійснюється у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора.

Взаємодія може полягати в тому, що господарська діяльність:

- вчиняється суб'єктом господарювання в інтересах одного з контрагентів, вказаних вище;
- вчиняється спільним підприємством України та держави-агресора чи окупаційної влади;
- вчиняється під керівництвом громадянина України у складі підприємства держави-агресора чи підприємства, створеного на окупованій території.

В контексті ч. 4 ст. 111–1 КК України вираз «у взаємодії з державою-агресором» не є тотожним «у взаємодії з суб'єктом госпо-

дарювання держави-агресора», оскільки, на відміну від органів влади суб'єкти господарювання не є виконавцями функцій та офіційними представниками держави-агресора. Тому в кожному випадку до визначення взаємодії суб'єкта господарювання з державою-агресором необхідно підходити виважено та об'єктивно оцінювати всі істотні обставини справи.

Україна не має покладатись суто на обов'язки держави-окупанта за міжнародним гуманітарним правом щодо забезпечення окупованих територій. Загальновідомим фактом є сумнівна цінність зобов'язань Російської Федерації та паперу, на якому такі зобов'язання зафіксовані. Натомість Україна має максимально зберігати свою присутність на територіях, які фактично окуповані після 24.02.2022, таким чином демонструючи невідворотність деокупації, яка має відбутись у короткостроковій перспективі. Не забуваючи при цьому про неприпустимість пособництва державі-агресору, яке має переслідуватись та каратись.

Водночас, на перспективу необхідно враховувати положення підготовленого Мінреінтеграції проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо особливостей діяльності на тимчасово окупованій території України», яким передбачено:

– перелік дозволеної на тимчасово окупованій території діяльності суб'єктів господарювання (зокрема, медичне обслуговування, виробництво, торгівля лікарськими засобами, гуманітарна допомога, житлово-комунальні послуги, діяльність на ринках електричної енергії, у нафтогазовій, вугільній галузях, перевезення вантажів та пасажирів, діяльність у сфері торгівлі, громадського харчування, послуг тощо);

– повноваження Кабінету Міністрів України визначати особливості та встановлювати обмеження здійснення більшості з таких видів діяльності, а також порядок проведення оплати за товари, роботи, послуги на тимчасово окупованій території.

Від провадження господарської діяльності необхідно відрізнити інші дії, за рахунок яких держава-агресор, незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційна

адміністрація держави-агресора намагаються отримати кошти задля підтримання окупаційної влади чи незаконних збройних формувань, створених на окупованих територіях. До таких дій можна віднести сплату податків, обов'язкових платежів, інших зборів.

Згідно зі ст. 43 IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додатку до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі, якщо на окупованій території окупант стягує визначені такою державою податки, мита і збори, він здійснює це, по можливості, відповідно до чинних правил оподаткування та їхньої сфери дії, внаслідок чого, на нього покладається обов'язок нести витрати по управлінню окупованою територією у тій самій мірі, як це був зобов'язаний робити законний уряд.

Ураховуючи вказане правило, зазначимо, що міжнародне право не розглядає стягнення податків державою-окупантом (а, відповідно і сплату податків) як незаконну діяльність. Окрім того, сплата податків не є господарською діяльністю, оскільки господарська діяльність може провадитись тільки визначеним переліком суб'єктів, а сплата податків покладається на всіх осіб.

Частина 4 ст. 111–1 КК України належить до нетяжких злочинів, оскільки її санкція передбачає покарання у виді штрафу до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.

5.1. Добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора.

Коментована форма колабораційної діяльності є аналогічною тій, що передбачена ч. 2 ст. 111–1 КК України, за винятком характеру посади, яку обіймає суб'єкт. За ч. 5 кваліфікується добровільне зайняття громадянином України посади у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, якщо вона ***пов'язана з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських***

функцій. Тому, для правильної кваліфікації дій суб'єкта за діяння, вчинене у цій формі об'єктивної сторони, існує потреба вилучення (отримання) даних про організаційно-штатну побудову підрозділу та про функціональні обов'язки суб'єкта на займаній посаді.

Так, наприклад, досудовим розслідуванням у к/п №220220800000XXXX встановлено, що громадянка України Щ, перебуваючи у смт. Чернігівка Бердянського району Запорізької області, територія якого з 01.04.2022 по теперішній час знаходиться під окупацією представників збройних сил російської федерації (далі за текстом – зс рф), будучи депутатом Чернігівської селищної ради Бердянського району Запорізької області 8 скликання від політичної партії «ОПЗЖ» та обіймаючи посаду секретаря зазначеної селищної ради, не пізніше 03.04.2022 (точна дата та час органом досудового розслідування не встановлена), на пропозицію невістановлених представників військової окупаційної адміністрації рф Бердянського району Запорізької області, в тому числі коменданта військової окупаційної адміністрації рф у смт. Чернігівка громадянина рф Ельдарова Аюба Ельдаровича, командира батальйону військової частини 6780 (96 полк оперативного призначення, місце постійної дислокації м. гудермес чеченської республіки рф) 46 окремої бригади оперативного призначення національної гвардії рф, добровільно зайняла посаду в.о. мера Чернігівського муніципального утворення Бердянського району, пов'язану із виконанням організаційно-розпорядчих функцій у самопроголошеному, незаконному та підконтрольному окупаційній адміністрації рф органі влади – Чернігівському муніципальному утворенні Бердянського району, створеному на тимчасово окупованій території смт. Чернігівка Бердянського району Запорізької області, та використовуючи надані їй владні повноваження, очолила діяльність та здійснює відповідні організаційно-розпорядчі функції у вищезазначеному незаконному органі влади.

Відповідно до займаної посади на громадянку Щ покладено обов'язки щодо виконання представницьких функцій на території смт. Чернігівка Бердянського району Запорізької області та здійснення організації та керівництва роботи з:

– формування структури та комплектації штату підпорядкованого їй органу;

- контролю за виконанням обов'язків підлеглими їй працівниками;
- організації заходів щодо ліцензування та провадження підприємницької діяльності, системи оподаткування для наповнення місцевого бюджету;
- співпраці із засобами масової інформації різних форм власності на території смт. Чернігівка Бердянського району Запорізької області.

5.2. Добровільне обрання до незаконних органів влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора.

Коментована форма застосовується в тому випадку, коли суб'єкт не призначається на посаду безпосередньо, а бере участь у виборах, добровільно виставляючи свою кандидатуру, та за результатами цих виборів обіймає посаду в незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора.

Зрозуміло, що закінченою ця форма об'єктивної сторони колабораційної діяльності буде з моменту безпосереднього початку виконання обов'язків по виборній посаді. Сама участь у виборах як кандидата на посаду до незаконних органів влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, в залежності від інших обставин справи, може розглядатись як замах на вчинення злочину, передбаченого ч. 5 ст. 111–1 КК України.

Саму участь у виборах до незаконних органів влади, у такому випадку, необхідно оцінювати як замах на вчинення злочину (закінчений чи незакінчений – залежно від обставин справи).

5.3. Участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території.

Вибори – це процес реалізації прямого народовладдя, який полягає в тому, що шляхом голосування формуються представницькі органи державної влади та місцевого управління (самоврядування).

Референдум – прийняття громадянами країни рішень, що стосуються конституційних, законодавчих, внутрішньополітичних чи зовнішньополітичних питань, шляхом голосування.

Цілком зрозуміло, що, коли вказані вище процеси реалізації народовладдя здійснюються на підставі чинного законодавства України та без чинників, які можуть вплинути на об'єктивність результату (проведення виборів чи референдуму «під дулами автоматів» збройних формувань країни-агресора чи/або в умовах воєнного стану), їх результати є легітимними. В іншому випадку такі вибори чи референдум є незаконними, а їх результати є нікчемними.

В загальному значенні термін «організовувати» має наступні складові:

створювати, засновувати що-небудь, залучаючи до цього інших, спираючись на них;

здійснювати певні заходи громадського значення, розробляючи їх підготовку і проведення;

згуртувати, об'єднувати кого-небудь з певною метою;

чітко налагоджувати, належно впорядковувати що-небудь.

Відповідно, **організація виборів чи референдуму** передбачає сукупність активних дій з їх початку, підготовки, розробки, проведення, забезпечення, та оголошення результатів, вчинених із залученням інших осіб як до вказаних дій, так і до участі у заході.

Проведення виборів чи референдуму передбачає сукупність дій, спрямованих на забезпечення ефективної реалізації порядку денного заходу та досягнення заходом своїх цілей. «Проведення заходу» за своїм змістом є вужчим, ніж «організація заходу» та може бути її складовою. Так, проведення заходу можливе після його початку та до його закінчення. Організація заходу ж розпочинається раніше.

Участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів передбачає активні дії, спрямовані на їх організацію чи проведення. Під участю в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території, мається на увазі участь в органах, що проводять незаконні вибори, референдуми, а саме: виборчих комісіях чи інших аналогічних органах, інша участь в проведенні виборів, наприклад, в якості кандидата, спостерігача від кандидата, учасника передвиборної агітації.

5.4. Публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території.

Зазначена форма колабораційної діяльності полягає в тому, що суб'єкт публічно закликає (див. коментар форми, передбаченої п. 1.2.) до проведення незаконних виборів чи референдумів на тимчасово окупованій території (див. коментар форми, передбаченої п. 5.3.). Злочин є закінченим з моменту проголошення суб'єктом відповідних закликів. При цьому відповідальність має наступати незалежно від того, чи відбулися після цього незаконні вибори або референдум, чи ні.

Частина 5 ст. 111–1 КК України належить до тяжких злочинів, оскільки її санкція передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

6.1. Організація та проведення заходів політичного характеру у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України.

Політика – це цілісна сфера суспільних відносин, які виникають у процесі здобуття, утримання та використання публічної влади з метою узгодження та задоволення індивідуальних, групових та загально-суспільних інтересів (з метою упорядкування життя суспільства). Відповідно до п. 2 Примітки до ст. 111–1 КК України, під заходами політичного характеру розуміються з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи тощо.

Таким чином, *захід політичного характеру* – вільне, публічне вираження політичної позиції осіб, при якому можливе висловлення вимог, прийняття резолюцій, інших звернень з різноманітних питань суспільного життя, на доступному кожному зібранні, що проводиться у формі з'їздів, зборів, нарад, мітингу, походу, демонстрації, пікетування, конференції, круглого столу або у будь-якому різному поєднанні цих форм, порядок денний яких передбачає упорядкування життя суспільства у сфері політики, за ініціативою фізичних чи юридичних осіб

Частина форм, у яких може бути проведений політичний захід, розкрита в проекті Закону України «Про порядок організації і проведення мирних заходів». Так,

1) демонстрація – специфічний вид мітингу, що проводиться, як правило, у вигляді організованого пересування учасників за заздалегідь визначеним маршрутом та передбачає використання плакатів, транспарантів та інших засобів наочної агітації;

2) збори – мирний захід, що проводиться, як правило, у спеціально відведеному і пристосованому для цього місці з метою колективного обговорення і вирішення будь-яких професійних, організаційних, соціально-побутових та інших питань;

3) мітинг – мирний захід, що проводиться для підтримки вимог, резолюцій, інших звернень у заздалегідь визначеному відкритому місці;

4) пікетування – специфічний вид мітингу поблизу будинку, споруди чи іншого об'єкта, в яких розміщені підприємства, установи, організації, органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, які, на думку учасників заходу, можуть сприяти вирішенню висловлених ними вимог;

5) похід – мирний захід у вигляді масового організованого руху вулицями та дорогами за заздалегідь визначеним маршрутом.

Відповідно, **організація заходу політичного характеру** передбачає сукупність активних дій з його створення, заснування, підготовки, розробки, проведення, забезпечення, вчинених із залученням інших осіб як до вказаних дій, так і до участі у заході.

Проведення заходу передбачає сукупність дій, спрямованих на забезпечення ефективної реалізації порядку денного заходу та досягнення заходом своїх цілей. «Проведення заходу» за своїм змістом є вужчим, ніж «організація заходу» та може бути її складовою. В контексті ч. 6 ст. 111–1 КК України проведення заходу – це етап, який починається з його відкриттям та, відповідно, завершується закриттям заходу, охоплюючи саму змістовну, активну та публічну його частину.

Заходи політичного характеру, організація, проведення, а також активна участь в яких (що буде охарактеризовано нижче), є кримінально караним діянням, мають відповідати наступним ознакам:

- захід носить політичний характер;
- захід організується чи проводиться у співпраці (*див. коментар форми, передбаченої п. 1.2.*) з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією;

– порядок денний такого заходу передбачає загальні чи спеціальні питання підтримки держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань (*див. коментар форми, передбаченої п. 1.2.*) та/або уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України (*див. коментар форми, передбаченої п. 3.1.*).

6.2. Здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованою на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України.

Що стосується **інформаційної діяльності**, то під нею необхідно розуміти специфічну професійну, політичну чи громадську діяльність відповідних суб'єктів яка полягає в: а) інформаційній взаємодії з органами влади, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами та; б) створенні та організації доступу до публічної інформації; в) впорядкуванні інформаційних ресурсів; г) формуванні інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, засобів зв'язку та засобів інформаційної безпеки.

Частина 3 Примітки до коментованої статті пропонує розуміти під здійсненням інформаційної діяльності створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення відповідної інформації.

Цілком зрозуміло, що **предметом інформаційної діяльності** в контексті ч. 6 ст. 111–1 КК України, є інформація, зміст якої спрямовано на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України.

6.3. Активна участь у заходах політичного характеру, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України.

Активна участь у заходах політичного характеру – це вид діяльності, який свідчить про залученість суб'єкта до процесів, що відбуваються під час організації та проведення заходів політичного характеру, його взаємодію з учасниками процесу, та може виражатись в діях, спрямованих на відкриту та активну підтримку порядку денного чи реалізацію прийнятих рішень, резолюцій, висновків і т.п.,

зайнятті відповідних посад, виконанні поставлених завдань та іншому сприянні.

Також *активна участь у заходах політичного характеру* може проявлятися у виконанні завдань, поставлених організатором, агітації, забезпеченні того чи іншого етапу такого заходу, надання приміщень, спікерів, аудиторії для його проведення, підтримка головуючого, участь в дебатах, висунення ініціатив, формування пропозицій, резолюцій і т.п. Сама присутність на заході політичного характеру без вчинення вказаних вище та інших активних дій не утворює склад злочину, передбаченого ч. 6 ст. 111–1 КК України.

Важливим є розуміння того, що кримінальна відповідальність за ч. 6 ст. 111–1 КК України настає за відсутності ознак державної зради.

Частина 6 ст. 111–1 КК України відноситься до особливо тяжких злочинів, оскільки її санкція передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

7.1. Добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території.

Аналіз першої форми об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 7 ст. 111–1 КК України, зумовлює необхідність аналізу понять «незаконний судовий орган» та «незаконний правоохоронний орган».

Так, правосуддя – це специфічний вид державної діяльності, що здійснюється судом на підставі закону у встановленому ним порядку, полягає у розгляді та вирішенні судових справ з метою забезпечення гарантованих Конституцією України та Законами України прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави, і завершується постановленням правосудного судового рішення, яке має загальнообов'язковий характер.

Судова влада в Україні реалізується шляхом здійснення правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства.

Відповідно до ст. 54 Конвенції про захист цивільного населення під час війни, окупаційній державі забороняється змінювати статус

посадових осіб чи суддів на окупованих територіях або вживати стосовно них будь-яких заходів примусу, якщо вони утримуватимуться від виконання своїх обов'язків з міркувань совісті. Іншими словами, судові органи на окупованих територіях можуть функціонувати, проте мають здійснювати правосуддя за законодавством України і від її імені.

З метою створення видимості впорядкування справ та здійснення правосуддя на окупованих територіях державою-агресором можуть формуватися квазісудові органи на кшталт судових органів України чи держави-агресора. *Судові органи, створені всупереч законодавству України, є нікчемними так само, як і постановлені ними рішення. При цьому не має різниці рівень чи сфера вирішення питань незаконно створеного суду.*

Правоохоронний же орган – це юрисдикційний орган, уповноважений державою виконувати в установленому законом порядку функції або завдання з охорони права, охорони правопорядку, розслідування або запобігання порушень права, відновлення порушеного права, захист національної (державної) безпеки, підтримання правопорядку, забезпечення стану законності. Відповідно до «Договору про порядок перебування та взаємодії співробітників правоохоронних органів на територіях держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав», підписаного 04.06.1999 і такого, що має статус «чинний» на офіційному сайті Верховної Ради України, *«правоохоронні органи – це державні органи, які відповідно до національного законодавства Сторін забезпечують безпеку держави, суспільства, громадян та ведуть боротьбу зі злочинністю».*

Для визначення приблизного переліку органів, які можна визнати як аналог правоохоронних, необхідно звернутись до їх визначення у законодавстві України. У ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781-ХІІ зазначено, що «правоохоронні органи – це органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю,

рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції».

В цьому випадку також необхідно згадати положення ст. 43 IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі в частині того, що з фактичним переходом до рук окупанта повноважень легітимної влади він вживає всіх залежних від нього заходів для того, щоб, по можливості, відновити і забезпечити громадський порядок і безпеку, дотримуючись існуючих у країні законів, за виключенням, коли це абсолютно неможливо. Таким чином міжнародне законодавство передбачає необхідність існування відповідних правоохоронних органів країни, частина території якої окупована, та здійснення ними діяльності, відповідно до законодавства цієї країни.

Цей перелік не є вичерпним, тому що він змінюється в залежності від утворення, ліквідації, реорганізації тих чи інших органів.

Отже, за принципом взаємності, **незаконними правоохоронними (квазіправоохоронними) органами** будуть визнаватись органи, які виконують на тимчасово окупованих територіях функції, аналогічні органам, що визнаються Україною правоохоронними. При цьому немає значення назва чи точна відповідність всіх функцій чи завдань того чи іншого квазіправоохоронного органу, створеною державою-агресором на тимчасово окупованих територіях. Необхідно враховувати, що при створенні незаконних судових чи правоохоронних органів держава-агресор може сформувати окрему нормативну базу, що регулює їх діяльність, або створити квазіоргани, використовуючи свою нормативну базу.

В другому випадку такі органи також будуть незаконними, оскільки навіть на тимчасово окуповані території не розповсюджується суверенітет іншої держави, з огляду на що її посадові особи не можуть приймати жодних рішень, обов'язкових для виконання.

Добровільне зайняття посади громадянином передбачає його влаштування на роботу чи вступ на службу до відповідного органу, закладу, установи, вчинені без примусу та за власною волею, а також перебування на такій посаді в реорганізованому органі, закладі, установі, які в результаті організаційно-штатних змін стали незаконними.

При цьому необхідно враховувати, що кримінально караним є добровільне зайняття посади в незаконних судових або правоохоронних органах, оскільки сам факт їх існування вказує на активні дії окупаційної влади, спрямовані на встановлення суверенітету іншого суб'єкта на українських територіях, а вступ громадянина України до вказаних незаконних органів є підтримкою держави-агресора та посяганням на суверенітет України. Добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах є закінченим з моменту фактичного прийняття громадянина України на службу чи на роботу до незаконних судових чи правоохоронних органів.

Для прикладу можна навести обставини, встановлені у ході досудового розслідування у кримінальному провадженні № 2202208000000XXX2, за підозрою громадянина України К у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 7 ст. 111–1 КК України. Так, досудовим розслідуванням встановлено, що не пізніше 03.05.2022 (більш точна дата та час органом досудового розслідування не встановлені), знаходячись на території тимчасово окупованого зс рф м. Токмак Запорізької області, громадянин К, колишній співробітник органів МВС України, який має відповідний досвід роботи в правоохоронних органах, діючи умисно, всупереч вимог діючого законодавства України, прийняв пропозицію невідомої особи, із числа представників окупаційної влади м. Токмак, та добровільно зайняв посаду керівника незаконного правоохоронного органу – так званої «народної міліції» створеного представниками держави-агресора на території тимчасово окупованого м. Токмак Запорізької області, який має назву «Межрайонное управление МВД Запорожской области в г. Токмак» та розташовується за адресою вул. Центральна, буд. 43. Обіймаючи зазначену посаду з 03.05.2022, громадянин К, здійснюючи свою протиправну діяльність в інтересах держави-агресора та з метою підтримання окупаційної влади у м. Токмак Запорізької області, окрім іншого, схилив місцевих мешканців із числа колишніх і діючих співробітників органів Національної поліції та МВС України до незаконного співробітництва з окупаційною владою шляхом вступу до лав очолюваного ним незаконного правоохоронного органу, яку останній займає по теперішній час.

7.2. Добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора.

Участь в незаконному воєнізованому або збройному формуванні (див. коментар форми, передбаченої п. 4.1.) є вступ до цього злочинного об'єднання та подальше виконання будь-яких дій в його інтересах. Вступ до незаконного воєнізованого або збройного формування полягає в тому, що особа надає згоду на свою участь у ньому. Її можуть призначити на певну посаду, видати їй зброю, перепустку, військову форму, надати позивний, роз'яснити функціональні обов'язки у складі формування, вона може прийняти присягу, дати підписку і т.п.

Добровільність участі передбачає відсутність при прийнятті особою рішення про таку участь примусу, який би виключав вільне волевиявлення (погрози, шантаж і т.п.).

Необхідно враховувати, що, відповідно до ст. 51 Конвенції про захист цивільного населення під час війни, окупаційна держава не має права примушувати осіб, що перебувають під захистом, служити в її збройних чи допоміжних силах. З огляду на це в кожному конкретному випадку необхідно встановлювати обставини участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, з метою встановлення такої ознаки складу злочину, передбаченого ч. 7 ст. 111–1 КК України, як добровільність.

Судова практика останніх років свідчить про те, що участю в незаконному воєнізованому чи збройному формуванні здебільшого визнаються такі дії: чергування на блокпосту; патрулювання міста; супровід автомобілів; перевезення учасників незаконних формувань, зброї, бойових припасів, військової техніки, продуктів харчування тощо; приготування їжі для учасників незаконних формувань; облаштування та укріплення окопів, бліндажів, блокпостів; ремонт військової техніки; проходження навчання з вогневої підготовки; здійснення розвідувальних заходів; спостереження за переміщенням військовослужбовців ЗС України; вербування та набір учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; висвітлення в соціальних мережах позитивних моментів діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (здій-

снення агітаційних заходів); зупинка транспортних засобів, перевірка документів водія, пасажирів, вантажу; охорона будівель, військової техніки; чищення зброї; виявлення та залякування осіб, які підтримують діючу владу в Україні; збір і передача інформації про дислокацію та переміщення військової техніки, військовослужбовців Збройних Сил і Національної гвардії України та інших даних, необхідних для успішного функціонування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; проведення занять із фізичної, вогневої, бойової та спеціальної підготовки.

7.3. Надання незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним формуванням держави-агресора допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

В контексті ч. 7 ст. 111–1 КК України *ведення бойових дій* – активність воєнізованих чи збройних формувань, спрямована на знищення живої сили, бойової техніки і військових споруд Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, заволодіння територією, яку вони займали, надання протидії їх наступу, відбиття їх ударів й утримання захопленої своїми військами території. Можуть бути оборонними, наступальними (контрнаступальними) чи агресивними (захоплення чужих територій). У разі агресивних бойових дій, ураженню можуть піддаватися цивільні та інфраструктурні споруди, а також мирні люди.

Допомога у веденні бойових дій полягає у вчиненні суб'єктом в інтересах військового супротивника України дій, які 1) полегшують чи роблять можливими, більш ефективними бойові дії незаконних збройних чи воєнізованих формувань, створених на тимчасово окупованій території, чи збройних формувань держави-агресора; 2) ускладнюють, унеможливають чи знижують ефективність бойових дій Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були

утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

Положення ст. 51 Конвенції про захист цивільного населення під час війни передбачають право окупаційної держави залучати до примусових робіт лише осіб, що перебувають під захистом, яким виповнилося 18 років, і лише до такої роботи, яка є необхідною для забезпечення потреб окупаційної армії або для належного забезпечення населення окупованої країни комунальними послугами, продуктами харчування, житлом, одягом, транспортом та медичними послугами. ***Особи, що перебувають під захистом, не можуть бути примушені виконувати будь-яку роботу, що передбачала б їхню участь у воєнних операціях. Окупаційна держава не може вимагати від осіб, що перебувають під захистом, застосовувати силу для забезпечення безпеки приміщень, де вони виконують доручену їм роботу.***

Робота повинна виконуватись лише в межах окупованої території, на якій знаходяться ці особи. Кожна така особа, наскільки це дозволяють обставини, повинна бути залишена на своєму звичайному місці роботи. Робота повинна належним чином оплачуватись та відповідати фізичним та інтелектуальним можливостям робітників. Дія чинного в окупованій країні законодавства, яким регулюються умови та гарантії праці, зокрема що стосується зарплатні, робочих годин, обладнання, попередньої підготовки та компенсації за виробничі травми та хвороби поширюватиметься на осіб, що перебувають під захистом, залучених до роботи зазначеної в цій статті.

У жодному разі примусове залучення до праці не повинно передбачати участі робітників в організаціях військового або напіввійськового характеру.

Відмінність добровільної участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора від добровільної допомоги полягає в тому, що під час участі суб'єкт попередньо вступає до вказаних формувань та діє в їх складі, а під час допомоги – діє поза складом таких формувань як приватна особа.

Частина 7 ст. 111–1 КК України відноситься до категорії особливо тяжких злочинів, оскільки її санкція передбачає покарання у виді

позбавлення волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

ІV. СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сама суть колабораціонізму полягає в тому, що допомога державі-агресору здійснюється громадянином держави, яка була піддана військовій агресії. Зміст ст. 111–1 КК України також вказує на те, що злочин може бути вчиненим виключно спеціальним суб'єктом – громадянином України. Таким чином суб'єкт цього злочину є спеціальним за ознакою громадянства. Разом з цим розглянемо окремі особливості суб'єкта колабораційної діяльності.

Фактично, за вчинення всіх форм об'єктивної сторони, окрім форми 4.2., кримінальній відповідальності підлягає осудний громадянин України, якому на момент вчинення злочину виповнилось 16 років. Хоча, теоретично, не всі форми колабораційної діяльності можуть бути вчинені особою, яка не досягла 18 років (наприклад, добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів), проте відповідальність за вчинення будь-якої з форм колабораційної діяльності дає підстави для притягнення громадянина України до кримінальної відповідальності саме з 16 років.

Також необхідно погодитись із тим, що, у разі встановлення фактів здійснення добровільної господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, необхідно визначати, хто діяв і приймав рішення від імені такого суб'єкта господарювання. Це буде, перш за все, керівник, особа, що виконує його обов'язки, або інша особа, що діяла від імені суб'єкта господарювання (під час переговорів, укладення й підписання договору, поставки товарів, робіт, послуг). Особи,

що виконували технічні функції (продавці, комірники), залежно від їх умислу, можуть бути пособниками в такому злочині, або їх діяння може не підпадати під ознаки об'єктивної сторони злочину (здійснення господарської діяльності).

Будь-яка з форм колабораційної діяльності може бути вчинена лише умисно, при цьому умисел може бути тільки прямий, коли суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки у вигляді посилення спроможностей держави-агресора, окупаційної влади чи збройних формувань, які беруть участь у збройній агресії проти України, і бажає настання таких наслідків.

Частина 3 ст. 111–1 КК України сконструйована з урахуванням введення в диспозицію статті обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони – спеціальної мети злочину: сприяння 1) здійсненню збройної агресії проти України, 2) встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, 3) уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України.

В контексті ч. 3 ст. 111–1 КК України термін «сприяння» також необхідно розуміти у загальному значенні, яке охоплює створення відповідних умов для здійснення, виконання чого-небудь.

Категорії «здійснення збройної агресії проти України» та «встановлення та утвердженню тимчасової окупації частини території України» визначено у Розділі II.

Уникнення відповідальності – це цілеспрямоване створення суб'єктом умов для того, щоб унеможливити чи ускладнити застосування щодо нього покарання (відповідної міри примусу) за вчинене правопорушення. В контексті ч. 6 ст. 111–1 КК України **уникнення державою-агресором відповідальності за збройну агресію проти України** необхідно розглядати як цілеспрямоване створення представниками держави-агресора чи залученими до цього іншими особами умов для того, щоб ускладнити притягнення 1) держави-агресора до міжнародно-правової (політичної, матеріальної) відповідальності за вчинення міжнародного-правового делікту, яким є збройна агресія проти України, а 2) військово-політичного керівництва держави-агресора до кримінальної відповідальності за збройну агресію проти України і супутні злочини проти миру та безпеки людства.

V. КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ч. 8 ст. 111–1 КК України містить 2 кваліфікуючі ознаки, які стосуються дій, передбачених ч. 5–7 цієї статті. До таких ознак відносяться такі:

- вчинення особами дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей;
- вчинення особами дій або прийняття рішень, що призвели до настання інших тяжких наслідків.

Під загибеллю людей в контексті ст. 111–1 КК України необхідно розуміти спричинення смерті хоча б одній людині (або декільком) в результаті вчинення суб'єктом злочинів, передбачених ч. 5, 6, 7 ст. 111–1 КК України. Означене твердження ґрунтується на положеннях п. 21 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 № 7 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва», де вказується, що «загибель людей» – це випадки смерті однієї або кількох осіб.

При цьому необхідно встановити прямий взаємозв'язок між діями чи рішеннями особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ч. 5–7 ст. 111–1 КК України, та загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками. Відповідно до ч. 4 Примітки до ст. 111–1 КК України, тяжкими наслідками у частині восьмій цієї статті вважається шкода, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Неоподатковуваний мінімум доходів громадян, вказаний в диспозиції норм для настання адміністративної і кримінальної відповідальності, встановлюється на рівні податкової соціальної пільги – 1/2 прожиткового мінімуму для працездатних осіб станом на 1 січня поточного року. Неоподатковуваний мінімум доходів громадян у розмірі соціальної пільги на 2022 рік складає наступні суми:

- з 01 січня 2022: 1240.5 грн.
- з 01 липня 2022: 1254 грн.
- з 01 грудня 2022: 1294,5 грн.

Враховуючи, що Приміткою визначене конкретне значення терміну «тяжкі наслідки» для ст. 111–1 КК України, інші види шкоди

(завдання тяжкої шкоди здоров'ю і т.п.) не утворюють підстав для кваліфікації кримінального правопорушення за ч. 8 ст. 111–1 КК України. Разом з цим, у випадку завдання під час дій чи рішень особи, що охоплюються ознаками складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5–7 КК України, інших видів шкоди, необхідно розглядати питання про наявність сукупності відповідних кримінальних правопорушень.

VI. РОЗМЕЖУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (СТ. 111–1 КК УКРАЇНИ) ТА ДІЯНЬ, ЯКІ МАЮТЬ СУМІЖНИЙ СКЛАД (СТ. 111 ТА СТ. 436–2 КК УКРАЇНИ).

По-перше, необхідно зазначити, що підготовка та прийняття статті 111–1 КК України відбувались в умовах збройної агресії з боку РФ проти України, що, безперечно, не могло не викликати окремі дискусійні питання в частині співвідношення та конкуренції ст. 111–1 та ст. 111 КК України, а також ст. 111–1 та ст. 436–2 КК України. Зазначені питання будуть розглянуті нижче.

Так, наприклад, з прийняттям ст. 111–1 КК України, виникла потреба в відмежуванні державної зради у формі переходу на бік ворога в період збройного конфлікту, в умовах воєнного стану, від колабораційної діяльності у формі добровільної участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

В науці кримінального права перехід на бік ворога визначається як добровільний контакт громадянина України з військовим противником України в період збройного конфлікту з наміром сприяти йому в спричиненні шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України шляхом ведення бойо-

вих дій на його боці або вчинення інших дій воєнного характеру в його інтересах.

З набуттям чинності норми про кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, її положення створюють конкуренцію з положеннями ч. 1 ст. 111 КК України (в редакції Закону №2113-IX від 03.03.2022). Варто зазначити, що питання чіткого розмежування дії, передбачених цими двома нормами є доволі проблематичним.

Так, наведемо для прикладу обставини, встановлені

Октябрським районним судом м. Полтава у судовому провадженні № 1-кп/554/709/2022 по обвинуваченню громадянина України ОСОБА_1 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 260, ч. 2 ст. 111 КК України. ОСОБА_1 як громадянин України, який згідно із ст. 65 Конституції України має обов'язок здійснювати захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який, у відповідності до частин 2, 3 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-ХІІ, може бути реалізований шляхом проходження військової служби виключно у Збройних Силах України, інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях, а також правоохоронних органах спеціального призначення, посади в яких комплектуються військовослужбовцями, умісно з метою заподіяння шкоди суверенітетові, територіальній й цілісності та недоторканності України, перейшов на бік ворога в період збройного конфлікту, в умовах воєнного стану.

Зокрема, ОСОБА_1, являючись громадянином України, свідомо порушуючи свій конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни, діючи в період збройного конфлікту, в умовах військового стану, усвідомлюючи характер своїх злочинних дій, передбачаючи суспільно-небезпечні наслідки таких дій та бажаючи їх настання, вирішив прийняти участь у бойових діях на боці ворога (країни-агресора) – російської федерації, перейшов на територію, контрольовану ворогом та в місце дислокації його військ – збройних сил рф для сприяння в спричиненні шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній та інформаційній безпеці України.

В подальшому, громадянин України ОСОБА_1, будучи обізнаним про те, що зс рф, незаконні збройні формування так званих «ДНР»,

«ЛНР» своїми спільними та узгодженими діями здійснюють широкомасштабні бойові дії на всій території України, розумів, що його призов та подальша служба в незаконному збройному формуванні так званої «ДНР» передбачатиме участь в таких бойових діях. Така обізнаність особи впливає з того, що «визнання» російською федерацією самопроголошених республік «ДНР», «ЛНР» незалежними державами, здійснення російською федерацією та так званими «ДНР, «ЛНР» спільних бойових дій проти України, оголошення загальної мобілізації на території самопроголошених республік, широко висвітлювалась в засобах масової інформації та на відкритих Інтернет-ресурсах.

Усвідомлюючи вищевказане, з метою реалізації свого злочинного наміру, ОСОБА_1 25.02.2022 добровільно прибув за викликом до «військового комісаріату ДНР» (Донецька область, м. Горлівка), звідки був направлений до незаконного збройного формування «4-й ОМБ 119 полк НМ ДНР». Продовжуючи свої злочинні дії в період з 25–26.02.2022, точний час не встановлений, ОСОБА_1 прибув до місця дислокації незаконного збройного формування «1-ша окрема Слов'янська мотострілкова бригада Народної міліції ДНР» (військова частина НОМЕР_1) за адресою: АДРЕСА_2, для подальшої активної участі в діяльності незаконного збройного формування «4-й ОМБ 119 полк НМ ДНР», отримав військову форму та речове майно та був призначений на посаду стрільця 1 відділення 1 взводу 1 роти у званні рядовий. Таким чином, ОСОБА_1 25.02.2022, діючи з прямим умислом, розпочав приймати участь у діяльності не передбаченого законом збройного формування «4-й ОМБ 119 полк НМ ДНР».

В період з 26.02.2022 по 02.03.2022 ОСОБА_1 на території с. Самсонове Новоазовського району Донецької області у складі підрозділу вказаного незаконного збройного формування, пройшов навчання з вогневої підготовки (збирання і розбирання автоматичної зброї), отримав зброю – автомат Калашникова (АК-74) з комплектом боеприпасів, штик-ніж та ніс чергування в караулах та нарядах за місцем розташування даного підрозділу. 02.03.2022 ОСОБА_1, продовжуючи участь в діяльності вказаного незаконного збройного формування, передислокувався до залізничного вокзалу в м. Іловайськ Донецької області, звідки, з метою удосконалення військової та спе-

ціальної підготовки та прийняття участі у воєнних діях проти України проїхав залізничним транспортом через Ростовську, Воронызьку області та прибув до Белгородської області РФ.

Продовжуючи свої злочинні дії, в період з 05.03.2022 по 10.03.2022 ОСОБА_1, як учасник незаконного збройного формування «4-й ОМБ 119 полк НМ ДНР», перебуваючи на території белгородської області рф (м. белгород; смт. октябрський белгородського району; хутір крива роцца ракітянського району), у складі вказаного підрозділу під керівництвом військовослужбовців рф пройшов військові навчання та стрільби, копав окопи, чергував в нарядах та караулах на території військового табору у районі вищевказаного хутору белгородської області, рф.

11.03.2022, ОСОБА_1 на виконання наказу військового командування збройних сил рф в рамках виконання так званої «спеціальної військової операції» збройних сил рф проти України, доведеного йому командирами незаконного збройного формування «4 ОМБ 119 полку НМ ДНР», рухаючись у складі колони військової техніки збройних сил рф та незаконних збройних формувань так званої «ДНР» (4 автомобіля «Урал», 3 автобуси, 1 автомобіль «Волга», з нанесеними на них знаками у вигляді англійської літери «Z») з боку белгородської області рф перетнув державний кордон України на ділянці Сумської області та в'їхав на окуповану російськими військами територію Сумської області України.

При цьому, ОСОБА_1 відкрито носив при собі вогнепальну та холодну зброю; був одягнений у військову польову камуфльовану форму зразка збройних сил рф з закріпленням на плечі правої руки відмітним розпізнавальним знаком у вигляді стрічки червоного кольору, який може бути розпізнаний на відстані. Вказані червоні стрічки на правій руці як розпізнавальні знаки фактично використовувались як військовослужбовцями збройних сил рф, так і членами незаконного збройного формування «4-й ОМБ 119 полк НМ ДНР».

В подальшому, в період з 11.03.2022 по 26.03.2022 ОСОБА_1, діючи на боці ворога – держави-агресора рф, у складі незаконного збройного формування «4 ОМБ 119 полку НМ ДНР» на окупованих збройними силами рф територіях с. Боромля Охтирського району Сумської області, с. Великий Висторон Сумського району Сумської

області, с. Стеблянки Сумського району Сумської області, вчиняв наступні дії:

- виконував вказівки та накази командирів з числа військовослужбовців збройних сил рф та осіб з числа учасників незаконних збройних формувань так званої «ДНР», які були за званням чи посадою вище;

- облаштовував та укріплював блокпости, ніс чергування на блокпостах, копав окопи;

- під час несення служби у військовій польовій камуфльованій формі зразка збройних сил рф із закріпленим на правій руці відмітним розпізнавальним знаком у вигляді стрічки червоного кольору, який може бути впізнаний на відстані, відкрито носив при собі вогнепальну та холодну зброю;

- здійснював перевірки у осіб, які рухались через цей блокпост, документів що посвідчують особу, перевірку їх речей, догляд транспортних засобів, здійснював контрольні-пропускні функції та охорону блокпостів;

- приймав активну участь у візуальному спостереженні за повітряним простором з метою виявлення та знищення безпілотних літальних апаратів ЗСУ з наявної в нього автоматичної зброї, та інші незаконні дії на боці рф.

26 березня 2022 року під час бойового зіткнення з Збройними силами України на території Сумської області ОСОБА_1 був взятий в полон та його злочинні дії – участь у діяльності незаконного збройного формування були припинені.

Отже, ОСОБА_1 у період з 25 лютого по 26 березня 2022 року на території Донецької та Сумської областей України, Белгородської областей рф, приймав участь у діяльності не передбаченого законом збройного формування – «4-й окремих мотострілецький батальйон 119-го полку Народної міліції Донецької народної Республіки».

Тобто, ОСОБА_1, перебуваючи та діючи у складі незаконного збройного формування «4 ОМБ 119 полку НМ ДНР», усвідомлював, що в умовах введеного на території України воєнного стану, триваючої відкритої військової агресії рф проти України, здійснення її збройними силами спільно з незаконними збройними формуваннями «ДНР», «ЛНР» інтенсивних ракетно-бомбових ударів та артилерійських обстрілів по військовим та цивільним об'єктам на

всій території України, окупації її територій, він своїми умисними діями на боці РФ як держави-агресора бере активну участь у військовій агресії проти України, діє на боці ворога на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній та інформаційній безпеці України.

Наведений вище приклад вказує на те, що, фактично, дії, які утворюють склад державної зради у формі переходу на бік ворога, та участь у не передбачених законом воєнізованих або збройних формуваннях – це по своїй суті різні дії і вони утворюють навіть не ідеальну, а реальну сукупність, і це необхідно враховувати під час кримінально-правової оцінки дій суб'єкта.

Існує також конкуренція ст. 260 та ч. 7 ст. 111–1 КК України в частині участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

Вважаємо, що ст. 260 КК України та ч. 7 ст. 111–1 КК України співвідносяться як загальна та спеціальна норма. В науці визначається, що загальні – це норми, які застосовуються до всіх відносин певного роду. На відміну від них, спеціальні норми регулюють лише певний вид відносин даного роду. І дійсно, спеціальна норма (ч. 7 ст. 111–1 КК України) встановлює відповідальність лише для громадян України, лише в складі визначених незаконних воєнізованих та збройних формувань і лише за дії певного характеру.

Враховуючи викладене, вважаємо, що дії громадянина України, по переходу на бік ворога та подальшій колабораційній діяльності у вигляді участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора, утворюють реальну сукупність та в умовах воєнного стану мають бути кваліфіковані за ч. 2 ст. 111 та ч. 7 ст. 111–7 КК України.

Досить важливим питанням в практичній площині є **співвідношення складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111–1 та ч. 1 ст. 436–2 КК України**. Зокрема, необхідно звернути увагу на таке.

Аналіз слідчо-судової практики свідчить про значну кількість кримінальних проваджень, внесених слідчими до ЄРДР щодо осіб, які публічно заперечують факт збройної агресії РФ проти України, тобто за ознаками вчинення останніми кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 111–1 КК України. Так, наприклад,

Богунським районним судом м. Житомира у судовому провадженні № 1-кп/295/672/22 встановлено, що 23.03.2022 в період часу з 12 годин 00 хвилин по 14 годину 00 хвилин, ОСОБА_1, перебуваючи в публічному місці, доступом до якого користується невизначена кількість людей, а саме в приміщенні методичного кабінету Житомирського дошкільного навчального закладу № 15, що за адресою: м. Житомир, вул. Старочуднівська, 4-а, будучи громадянином України, в присутності невизначеного кола осіб, а саме в присутності ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 та інших, публічно заперечував здійснення збройної агресії російської федерації проти України, які виразилися, окрім іншого, у різного роду висловлюваннях, а саме «... путін хоче врятувати нас від бандерівців та допомогти нашій країні у боротьбі з націоналістами. ...Участь збройних сил російської федерації в першу чергу спрямована на налагодження миру в Україні та боротьбу проти націоналістичних рухів...», а також не припиняючи своїх неприпустимих дій висловився на підтримку дій збройних формувань держави агресора, які виразилися у вкрай низькому, ганебному висловлюванні, – «... Українська армія не здатна нас захистити та російські війська наведуть лад в нашій країні. ...», зауваживши, «... що російські війська візьмуть під контроль частину території України. ...», тим самим вчинив колабораційну діяльність.

Цим же судом у судовому провадженні 1-кп/295/663/22 встановлено, що з 22.03.2022 у період часу з 17 години 00 хвилин по 18 годину 00 хвилин громадянин України ОСОБА_1 перебуваючи в дворі будинку АДРЕСА_2, під час спілкування з мешканцями вказаного будинку та незнайомими людьми, публічно заперечував здійснення збройної агресії проти України та публічно підтримував рішення та дії дер-

жави агресора, а саме, заявляв присутнім, що російська федерація проводить спеціальну операцію на території України та дії президента російської федерації володимира путіна є правильними. Крім того, ОСОБА_1 стверджував, що напад російською федерацією є превентивною дією, так як російська сторона не мала на меті здійснювати обстріли та скидати бомби на житлові квартали та об'єкти цивільної інфраструктури України. Дії обвинуваченого також кваліфіковано за ч. 1 ст. 111–1 КК України.

Частина 1 ст. 111–1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за такі дії:

1. Публічне заперечення громадянином України:

- здійснення збройної агресії проти України,
- встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України.

2. Публічні заклики громадянином України до:

- підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора,
- співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора,
- невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Частина 1 ст. 436–2 передбачає кримінальну відповідальність за:

1. Виправдовування, визнання правомірною, **заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році**, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту,

2. Виправдовування, визнання правомірною, **заперечення тимчасової окупації частини території України.**

3. Глорифікацію осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально

відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України.

Таким чином, дії громадянина України, які виражаються в публічному *запереченні фактів збройної агресії рф проти України та подальшої окупації* агресором частини території нашої держави, можуть бути кваліфіковані як за ч. 1 ст. 111–1 КК України, так і за ч. 1 ст. 436–2 КК України. Тобто має місце конкуренція норм, яка в контексті слідчо-судової практики, що склалась останнім часом, поки що не призвела до негативних наслідків у вигляді незгоди судді з кваліфікацією, наведеною слідчим в обвинувальному акті, з подальшими процесуальними висновками.

Разом з цим, тенденція щодо диференціації окремих дій як за ст. 111–1, так і за ст. 436–2 КК України вже намітилась, про що свідчать наступні вироби:

1. Соснівського районного суду м. Черкаси у судовому провадженні І-кп/712/522/22 по обвинуваченню громадянки України ОСОБА_1 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 436–2 КК України та за ч. 1 ст. 111–1 КК України. Так, судом встановлено, що ОСОБА_1, під час дії воєнного стану, 22.03.2022 (більш точного часу встановити не представилось можливим), перебуваючи за своїм місцем проживання, що знаходиться за АДРЕСА_1, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій, передбачаючи суспільно-небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, в порушення вимог ст.ст.1, 2, 65, 68 Конституції України, з метою ослаблення національних інтересів України, сприяння російській федерації та її представникам у порушенні суверенітету України та тимчасовій окупації України, створення в суспільстві думки про виправданість та легітимність дій представників влади і службових осіб збройних сил російської федерації щодо вторгнення та окупації території суверенної держави України, за допомогою власного нутбука марки «VINGA», розмістила зі своєї сторінки в соціальній мережі «Фейсбук» коментар, що закликає до підтримки рішень та дій держави-агресора, збройних формувань, окупаційної адміністрації держави-агресора.

Зокрема, ОСОБА_1, будучи зареєстрованим користувачем соціальної мережі «Фейсбук» з нік-нейм «Викторія Хвиль», в своєму коментарі під дописом користувача «ОСОБА_3» в загально доступній спільноті «Золотоноша Live» зазначила, що наразі на території України відбувається не війна, а спеціальна операція по знищенню військових об'єктів.

Згідно висновка спеціаліста Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького від 25.04.2022 року встановлено, що досліджувані матеріали, а саме публікація користувача Інтернет-мережі «ОСОБА_4» під іменем «ОСОБА_5» від 22.03.2022 свідчить про розповсюдження матеріалів із запереченням здійснення збройної агресії проти України та містить заклики до підтримки рішень і дій держави-агресора.

Отже, своїми умисними, протиправними діями ОСОБА_1 здійснила публічні заклики до підтримки рішень дій держави-агресора, збройних формувань окупаційної адміністрації держави-агресора.

Вона ж, перебуваючи у місці фактичного проживання за адресою: АДРЕСА_1, за допомогою належного їй телефону марки «iPhone 6s» з IMEI НОМЕР_1 та ноутбука «Vinga» з накопичувачем інформації «IND-S3N80S/256G» у період з 17.03.2022 по 04.04.2022, умисно, повторно, з мотивів не сприйняття діючої української влади та схвалення політики країни-агресора, поширювала у соціальній Інтернет-мережі «Facebook» на своїй персональній сторінці «Викторія Хвиль» (<https://www.facebook.com/profile.php?id=100002058048295>) матеріали, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною збройної агресії рф проти України, розпочатої у 2014 році, шляхом надання відкритого доступу до цих матеріалів необмеженому колу користувачів соціальної Інтернет-мережі «Facebook».

Згідно з висновком спеціаліста Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького від 13.04.2022, у вказаних публікаціях є виправдовування, визнання правомірною збройної агресії рф проти України, розпочатої у 2014 році.

Суд дав таку кваліфікацію діям ОСОБА_1:

– за ч. 1 ст. 111–1 КК України, як публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України (колаборативна діяльність);

– за ч. 3 ст. 436–2 КК України, як поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, вчинене повторно.

Таким чином суд визнав тожність діянь, передбачених названими статтями.

2. Красногвардійським районним судом м. Дніпропетровська у судовому провадженні І-кп/204/441/22 по обвинуваченню громадянина України ОСОБА_1 у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 161 та ч. 1 ст. 436–2 КК України, встановлено, що обвинувачений під час проведення релігійних обрядів 20 березня 2022 року та 27 березня 2022 року, точний час у ході досудового розслідування встановлено не було, доводив до прихожан, які перебували у храмі, що збройна агресія російської федерації проти України, яка сталась у лютому 2022 року, є громадянською війною, до якої жодним чином не причетний президент рф, а окупаційні дії агресора забезпечать перебування України у складі єдиної держави з росією, у тому числі інформував громадян, що війна є карою Божою Україні за високу цінність понять «нація» та «культура», поширював переконання, що Україна сама винна у війні та покарана Господом, чим фактично заперечував збройну агресію російської федерації проти України.

Якщо аналізувати окремі елементи вказаних вище норм, то доводимо висновку, що вони співвідносяться як загальна (ч. 1 ст. 111–1 КК України) та спеціальна (ч. 1 ст. 436–2 КК України), оскільки ч. 1 ст. 111–1 КК України може бути застосована у випадку заперечення збройної агресії будь-якої країни проти нашої держави (наприклад, рб, яка, згідно міжнародних норм є державою-агресором на боці рф, проте поки що не виступає стороною конфлікту), а ст. 436–2 КК України – лише у випадку заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році.

Окрім того, ч. 1 ст. 111–1 КК України передбачає покарання, не пов'язане з позбавленням волі, тобто є кримінальним проступком, а ч. 1 ст. 436–2 КК України є нетяжким злочином (передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк до 3-х років).

Виходячи з вказаного вище, дії громадян України, які публічно чи в приватних розмовах заперечують збройну агресію рф проти

України та факт окупації нею частини території нашої держави, мають бути кваліфіковані за ч. 1 ст. 436–2 КК України.

Разом з цим, необхідно враховувати, що злочинні дії суб'єкта можна одночасно кваліфікувати і за ч. 1 ст. 111–1 КК України, і за ч. 1 ст. 436–1 КК України. Прикладом такої ситуації можна навести наступні обставини, встановлені

Житомирським районним судом Житомирської області у судовому провадженні № 1-кп/278/293/22 по обвинуваченню громадянина України ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111–1 КК України. Так, 17.03.2022 року близько 14 год. ОСОБА_1, перебуваючи в публічному місці, а саме, поблизу магазину «Зелений», що знаходиться за адресою: Житомирська область, Житомирський район, с. Сінгури, вул. Шкільна, 5А, будучи громадянином України, в присутності невизначеного кола осіб, зокрема, в присутності ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6 та інших невстановлених осіб, які в той час перебували поблизу вказаного магазину, публічно заперечував здійснення збройної агресії російської федерації проти України, яке, зокрема, виразилось у здійсненні ним публічних висловлювань про те, що починаючи з 24.02.2022 року Збройні сили України самостійно здійснюють обстріли населених пунктів України, зокрема, села Сінгури та смт Озерне Житомирського району, з метою подальшого звинувачення у цьому збройних сил російської федерації. При цьому російська федерація ніякої збройної агресії проти України та повномасштабне вторгнення не здійснює, а проводить виключно «спецоперацію». Крім цього, публічно закликав вищевказаних осіб до підтримки рішення держави-агресора, а саме, рішення президента російської федерації про проведення на території України так званої «спеціальної військової операції».

Так, дії суб'єкта, які виразились в публічному запереченні здійснення рф збройної агресії щодо України, містять ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 436–2 КК України, а публічні заклики до підтримки рішень держави-агресора – ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111–1 КК України.

КОНВЕНЦІЯ
про захист цивільного населення під час війни

Женева, 12 серпня 1949 року

Витяг, ст. ст. 27–34, 47–78

Частина III
СТАТУС ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ПІД ЗАХИСТОМ,
ТА ПОВОДЖЕННЯ З НИМИ
Розділ I
ПОЛОЖЕННЯ, СПІЛЬНІ ДЛЯ ТЕРИТОРІЙ СТОРІН КОНФЛІКТУ
ТА ДЛЯ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Стаття 27

Особи, що перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин, на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу.

Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від згвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність.

З урахуванням положень стосовно здоров'я, віку та статі, сторона конфлікту, під владою якої є особи, що перебувають під захистом, має право поводитися з усіма ними однаково, без жодної дискримінації, зокрема стосовно раси, релігії або політичних переконань.

Проте сторони конфлікту повинні застосовувати до осіб, що перебувають під захистом, таких заходів контролю чи безпеки, які будуть визнані за необхідні під час ведення війни.

Стаття 28

Присутність будь-якої особи, яка перебуває під захистом, у будь-яких пунктах чи районах не може бути використана для захисту цих місць від воєнних операцій.

Стаття 29

Сторона конфлікту, під владою якої є особи, що перебувають під захистом, відповідає за поведження своїх представників із цими особами, причому це не знімає особистої відповідальності з таких представників.

Стаття 30

Особам, що перебувають під захистом, будуть надані всі можливості звертатися до держав-покровительок, до Міжнародного комітету Червоного Хреста, до Національного товариства Червоного Хреста (Червоного Півмісяця, Червоного Лева та Сонця) країни, у якій перебувають, а також до будь-якої іншої організації, яка зможе надати їм допомогу.

Власті сприятимуть цим організаціям в межах, які дозволяють умови війни або вимоги безпеки.

Крім візитів делегатів держав-покровительок та Міжнародного комітету Червоного Хреста, передбачених статтею 143, держави, під владою яких є особи, що перебувають під захистом, або окупаційні держави сприятимуть, у міру можливого, відвідуванню представниками інших організацій, метою яких є надання духовної або матеріальної допомоги, осіб, що перебувають під захистом.

Стаття 31

Жодний примус фізичного чи морального порядку не може застосовуватися до осіб, які перебувають під захистом, зокрема з метою отримання від них або від третіх осіб якихось відомостей.

Стаття 32

Високі Договірні Сторони спеціально дають згоду на те, що їм забороняється застосування будь-яких заходів, які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб, що перебувають під захистом, які є під їхньою владою. Ця заборона поширюється не лише на вбивства, тортури, тілесні покарання, калічення та медичні чи наукові дослідження, які не викликані потребою лікування особи, що перебуває під захистом, а й на будь-яке інше брутальне поведження з боку як цивільних, так і військових властей.

Стаття 33

Жодну особу, що перебуває під захистом, не може бути покарано за правопорушення, якого вона не вчинила особисто. Колективні покарання, так само як і будь-які залякування чи терор, забороняються.

Пограбування забороняються.

Репресалії стосовно осіб, які перебувають під захистом, та їхнього майна забороняються.

Стаття 34

Захоплення заручників забороняється.

Розділ III ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ

Стаття 47

Особи, що перебувають під захистом, які знаходяться на окупованій території не будуть у жодному разі та жодним чином позбавлені переваг цієї Конвенції у зв'язку з будь-якими змінами, запровадженими стосовно керівних установ чи управління цією територією внаслідок її окупації, або у зв'язку з будь-якою угодою, укладеною між властями окупованої території та властями окупаційної держави, або у зв'язку з анексією окупаційною державою всієї або частини окупованої території.

Стаття 48

Особи, що перебувають під захистом, які не є громадянами держави, територію якої окуповано можуть скористатися правом залишити цю територію за умови дотримання положень, передбачених статтею 35 і рішення пов'язані з цим повинні прийматися згідно з процедурою, яку встановить окупаційна держава відповідно до зазначеної статті.

Стаття 49

Забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні.

Однак окупаційна держава може здійснювати загальну або часткову евакуацію з певної території, якщо це є необхідним для забезпечення безпеки населення або зумовлено особливо вагомими причинами військового характеру. Проведення таких евакуацій не може передбачати переміщення осіб, що перебувають під захистом, за межі окупованої території за винятком випадків, коли цього неможливо уникнути з матеріальних причин. Особи, яких було евакуйовано в такий спосіб, повинні бути відправлені додому відразу після припинення воєнних дій на цій території.

Окупаційна держава, що здійснює таке переміщення або евакуацію повинна в межах своїх можливостей максимально забезпечити розміщення осіб, що перебувають під захистом, у належних приміщеннях, а також забезпечити щоб власне переміщення відбувалось у задовільних умовах з погляду санітарії, здоров'я, безпеки та харчування, а також те, що члени однієї сім'ї не будуть розлучені.

Одразу після здійснення переміщень або евакуації, про них слід повідомити державі-покровительці.

Окупаційна держава не повинна затримувати осіб, що перебувають під захистом, на території, що є особливо небезпечною у зв'язку з веденням воєнних дій, за винятком випадків, коли це є необхідним для забезпечення безпеки населення або у зв'язку з особливо вагомими причинами військового характеру.

Окупаційна держава не повинна здійснювати переміщення або депортації частини свого громадянського населення на територію, яку вона окупує.

Стаття 50

Окупаційна держава повинна в співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту.

Окупаційна держава повинна вжити всіх необхідних заходів для полегшення процедури встановлення особи дітей та реєстрації їхніх сімейних зв'язків. Вона за будь-яких обставин не повинна змінювати їхнього громадянського статусу або вносити їх до списків підконтрольних їй формувань або організацій.

Якщо місцеві установи виявляться неспроможними забезпечити утримання та освіти дітей, окупаційна держава повинна вжити всіх необхідних заходів, щоб забезпечити ними дітей, які втратили батьків чи були з ними розлучені в результаті війни і які не мають можливості отримати необхідне піклування з боку близького родича або друга; навчання повинно здійснюватися по можливості особами їхньої національності, мови та релігії.

Спеціальний відділ бюро, створеного згідно зі статтею 136 повинен вживати всіх необхідних заходів для встановлення особи дітей, якщо існують сумніви стосовно їхньої особи. Дані про їхніх батьків та інших близьких родичів, якими вони володітимуть необхідно також реєструвати.

Окупаційна держава не повинна перешкоджати реалізації будь-яких преференційних заходів стосовно надання харчування, медичної допомоги та забезпечення захисту постраждалих внаслідок війни, реалізація яких була затверджена до початку окупації з метою сприяння дітям віком до 15 років, вагітним жінкам та матерям дітей віком до 7 років.

Стаття 51

Окупаційна держава не має права примушувати осіб, що перебувають під захистом, служити в її збройних чи допоміжних силах.

Окупаційна держава може залучати до примусових робіт лише осіб, що перебувають під захистом, яким виповнилося 18 років, і лише до такої роботи, яка є необхідною для забезпечення потреб окупаційної армії або для належного забезпечення населення окупованої країни комунальними послугами, продуктами харчування, житлом, одягом, транспортом та медичними послугами. Особи, що перебувають під захистом, не можуть бути примушені виконувати будь-яку роботу, що передбачала б їхню участь у воєнних операціях. Окупаційна держава не може вимагати від осіб, що перебувають під захистом, застосовувати силу для забезпечення безпеки приміщень, де вони виконують доручену їм роботу.

Робота повинна виконуватись лише в межах окупованої території, на якій знаходяться ці особи. Кожна така особа, наскільки це дозволяють обставини, повинна бути залишена на своєму звичайному місці роботи. Робота повинна належним чином оплачуватись та відповідати фізичним та інтелектуальним можливостям робітників. Дія чинного в окупованій країні законодавства, яким регулюються умови та гарантії праці, зокрема що стосується зарплатні, робочих годин, обладнання, попередньої підготовки та компенсації за виробничі травми та хвороби поширюватиметься на осіб, що перебувають під захистом, залучених до роботи зазначеної в цій статті.

У жодному разі примусове залучення до праці не повинно передбачати участі робітників в організаціях військового або напіввійськового характеру.

Стаття 52

Жодний контракт, угода чи положення не можуть обмежувати права робітника добровільного чи недобровільного, де б він не знаходився, звертатися до представників держави-покровительки з проханням про її покровительство.

Будь-які заходи, що мають на меті спричинити безробіття чи обмежити можливості працевлаштування для робітників окупованої території, щоб примусити їх працювати на окупаційну державу, забороняються.

Стаття 53

Будь-яке знищення окупаційною державою рухомого чи нерухомого майна, що є індивідуальною або колективною власністю приватних осіб чи держави, або інших громадських установ чи соціальних або кооперативних організацій забороняється, за винятком випадків, коли це є необхідним для проведення воєнних операцій.

Стаття 54

Окупаційній державі забороняється змінювати статус посадових осіб чи суддів на окупованих територіях або вживати стосовно них будь-яких заходів примусу, якщо вони утримуватимуться від виконання своїх обов'язків з міркувань совісті.

Ця заборона не становить перешкоди для виконання абзацу другої статті 51. Вона не впливає на право окупаційної держави звільнити посадових осіб з посад, які вони обіймають.

Стаття 55

Окупаційна держава зобов'язана за допомогою усіх наявних засобів забезпечувати населення продуктами харчування та медичним матеріалом; зокрема, постачати необхідні продукти харчування, медичні матеріали та інші припаси, якщо ресурсів окупованої території виявиться недостатньо.

Окупаційна держава може реквізувати харчові та інші припаси, а також медичні матеріали, що знаходяться на окупованій території виключно для потреб окупаційних сил та співробітників адміністрації і лише враховуючи потреби громадянського населення. За умов дотримання положень інших міжнародних конвенцій, окупаційна держава повинна вжити заходів для забезпечення справедливої компенсації будь-якої реквізиції.

Держава-покровителька має право будь-коли здійснити перевірку стану постачання продуктів харчування та медичних матеріалів на окупованій території, за винятком випадків, коли діють тимчасові обмеження, спричинені особливо важливими воєнними потребами.

Стаття 56

Окупаційна держава зобов'язана за допомогою всіх наявних засобів та в співробітництві з державними та місцевими органами влади забез-

печувати та підтримувати діяльність медичних та лікарняних установ, а також забезпечити та підтримувати на окупованій території умови задовільні з погляду охорони здоров'я та санітарії, зокрема, вдаючись до вживання та проведення профілактичних та запобіжних заходів, необхідних для запобігання поширенню інфекційних захворювань та епідемії. Медичному персоналу усіх категорій буде дозволено виконувати свої обов'язки.

При створенні нових лікарень на окупованій території за відсутності тут компетентних органів, окупаційна влада повинна, якщо це необхідно, офіційно визнати ці лікарні згідно зі статтею 18. За подібних обставин окупаційна влада повинна також офіційно визнати медичний персонал та транспортні засоби відповідно до положень статей 20 та 21.

Ухвалюючи рішення про проведення заходів з охорони здоров'я та забезпечення задовільних санітарних умов та під час реалізації цих заходів окупаційна держава повинна враховувати моральні та етичні вимоги населення окупованої території.

Стаття 57

Окупаційна держава може реквізувати громадські лікарні лише тимчасово і лише в разі нагальної потреби в лікуванні поранених та хворих військовослужбовців за умови, що своєчасно буде вжито належних заходів стосовно забезпечення догляду та лікування пацієнтів, що знаходяться у цих лікарнях, а також для забезпечення потреби громадянського населення у лікарняному догляді.

Майно та запаси громадських лікарень не можуть бути реквізовані доти, доки вони є необхідними для потреб громадянського населення.

Стаття 58

Окупаційна держава повинна дозволити релігійним служителям надавати духовну підтримку їхнім одновірцям.

Окупаційна держава також прийматиме посилки, у яких містяться книжки та предмети, необхідні для задоволення релігійних потреб, та сприятиме їхньому розповсюдженню на окупованій території.

Стаття 59

Якщо усе або частина населення окупованої території отримують недостатній обсяг постачань, окупаційна держава повинна погодитись вжити заходів, спрямованих на надання підтримки цьому населенню і повинна сприяти реалізації цих заходів усіма наявними у неї засобами.

Така допомога може надходити як з боку держав, так і з боку незалежних гуманітарних організацій, таких, як Міжнародний комітет Червоного Хреста, і повинна, зокрема, передбачати забезпечення посилками, що містять продукти харчування, медичні матеріали та одяг.

Усі Договірні Сторони повинні дозволити вільне перевезення таких посилок та забезпечити їхню охорону.

Держава, яка надає право на вільне ввезення посилок на територію, окуповану супротивною стороною, повинна, однак, мати право на огляд посилок та контроль за їхнім перевезенням відповідно до визначеного строку та маршруту, і за сприяння держави-покровительки пересвідчитись, що ці посилки використовуватимуться для надання допомоги населенню, яке її потребує, а не в інтересах окупаційної держави.

Стаття 60

Вантажі допомоги жодним чином не позбавляють окупаційну державу зобов'язань, що покладаються на неї відповідно до статей 55, 56 та 59. Окупаційна держава не повинна в жодному разі змінювати призначення цих вантажів, за винятком випадків, коли в цьому є особлива потреба, в інтересах населення окупованої території та за згодою держави-покровительки.

Стаття 61

Розповсюдження вантажів допомоги, зазначених у попередніх статтях повинно здійснюватись за сприяння та під контролем держави-покровительки. Цей обов'язок може бути передано нейтральній державі, Міжнародному комітету Червоного Хреста чи будь-якій іншій незалежній гуманітарній організації за згодою окупаційної держави та держави-покровительки.

Такі вантажі допомоги звільняються від усіх видів оплат, податків та митних зборів, за винятком випадків, коли це необхідно в інтересах економіки цієї території.

Усі сторони контракту повинні докладати всіх зусиль, щоб дозволити безоплатне перевезення та транспортування вантажів допомоги, що направляються на окуповані території.

Стаття 62

Коли це не суперечить особливим вимогам безпеки, особи, що перебувають під захистом, зможуть також отримувати допомогу, що надсилається їм особисто.

Стаття 63

За умов дотримання тимчасових та виняткових заходів, які запроваджуються окупаційною державою з особливо важливих міркувань безпеки:

а) визнані національні Товариства Червоного Хреста (Червоного Півмісяця, Червоного Лева та Сонця) матимуть змогу продовжувати свою діяльність, яка відповідає принципам Червоного Хреста, визначеним на міжнародних конференціях організації Червоного Хреста. Іншим організаціям з надання допомоги буде дозволено продовжувати їхню гуманітарну діяльність за таких самих умов;

б) Окупаційна держава не має права вимагати будь-якої зміни персоналу чи структури цих організацій, що може негативно позначитись на згаданій вище діяльності.

Таким самим принципам повинна відповідати діяльність персоналу чи спеціальних організацій невійськового характеру, які вже існують або можуть бути засновані з метою забезпечення умов життя громадянського населення шляхом сприяння функціонуванню основних служб громадського користування, розподілення допомоги та організації рятувальних операцій.

Стаття 64

Кримінальне законодавство окупованої території залишається чинним, за винятком випадків, коли дія його скасовується або призупиняється окупаційною державою, якщо це законодавство становить загрозу безпеці окупаційної держави або є перешкодою виконання цієї Конвенції. Враховуючи згадане вище, та з огляду на необхідність забезпечення ефективного судочинства, суди окупованої території продовжуватимуть виконувати свої функції стосовно розгляду правопорушень, визначених цим законодавством.

Окупаційна держава, однак, може поширювати на населення окупованої території дію положень, які є необхідними для виконання нею зобов'язань, що покладаються на неї відповідно до цієї Конвенції, підтримання ефективного управління територією, забезпечення безпеки окупаційної держави, особового складу та власності окупаційних сил та адміністрації, а також об'єктів та комунікаційних ліній, які ними використовуються.

Стаття 65

Положення про кримінальну відповідальність, які ухвалюються окупаційною державою можуть набирати чинності лише після того, як їх опубліковано та доведено до відома населення їхньою рідною мовою. Ці положення не повинні мати зворотної сили.

Стаття 66

У разі порушення положень про кримінальну відповідальність, ухвалених окупаційною державою на підставі абзацу другого статті 64, окупаційна держава може передавати обвинувачених своїм неполітичним військовим судам, які належним чином організовані за умови їхнього розташування на окупованій території. Апеляційні суди повинні функціонувати переважно на території окупованої держави.

Стаття 67

Суди повинні діяти лише відповідно до тих законодавчих положень, які були чинними до моменту скоєння правопорушення і які відповідають загальним принципам права, зокрема принципу відповідності покарання правопорушенню.

Стаття 68

Якщо особи, що перебувають під захистом, скоюють правопорушення з метою завдання шкоди виключно окупаційній державі і якщо це правопорушення не є замахом на життя чи фізичну недоторканість представників особового складу окупаційних військ чи адміністрації, не становить серйозної колективної загрози й не завдає великої шкоди майну окупаційних військ або адміністрації чи об'єктам, які ними використовуються, то такі особи підлягають інтернуванню або ув'язненню, за умови, що строк цього інтернування або ув'язнення є відповідним ступеню важкості скоєного ними правопорушення. Крім того, інтернування або ув'язнення повинні бути єдиними видами покарання, що передбачають позбавлення волі, які застосовуватимуться до осіб, що перебувають під захистом, у разі скоєння ними згаданих вище правопорушень. Суди, дія яких передбачена статтею 66 цієї Конвенції мають право на власний розсуд замінити ув'язнення інтернуванням на той самий строк.

Положення про кримінальну відповідальність, ухвалені окупаційною державою згідно зі статтями 64 та 65 можуть передбачати покарання осіб, що перебувають під захистом, через смертну кару лише у разі ви-

знання їх винними у шпіонажі, здійсненні серйозних актів диверсії проти військових об'єктів окупаційної держави або скоєнні умисних правопорушень, які призвели до смерті однієї чи більше осіб, та за умови, що законодавство окупованої території, яке було чинним до початку окупації передбачало покарання через смертну кару за скоєння таких злочинів.

Смертний вирок особі, що перебуває під захистом, може бути призначений лише тоді, коли суд приділив особливу увагу тому, що обвинувачений не є громадянином окупаційної держави, а отже, – не є пов'язаним з нею жодними зобов'язаннями вірності.

У жодному разі смертної кари не може бути призначено особі, що перебуває під захистом, яка на момент скоєння злочину не досягла 18-річного віку.

Стаття 69

У всіх випадках строк попереднього ув'язнення буде зараховуватися до будь-якого строку тюремного ув'язнення, до якого було засуджено особу, що перебуває під захистом.

Стаття 70

Окупаційна держава не має права здійснювати арешт, переслідування або висувати обвинувачення проти осіб, що перебувають під захистом, за вчинки або переконання скоєні або виражені ними до початку окупації або протягом періоду її тимчасового припинення, за винятком випадків порушення законів або звичаїв війни.

Арешт, переслідування, висунення обвинувачень та депортація за межі окупованої території громадян окупаційної держави, які до початку конфлікту шукали притулок на окупованій території можуть здійснюватись лише в разі скоєння ними злочину після початку воєнних дій, або за кримінальні злочини, скоєні до початку воєнних дій, за які згідно із законодавством окупованої держави передбачалась би видача злочинця у мирний період.

Стаття 71

Компетентні судові органи окупаційної держави не мають права виносити будь-якого вироку без розгляду справи відповідно до встановленого процесуального порядку.

Особам, проти яких висунуто обвинувачення з боку окупаційної держави, слід негайно повідомити про це в письмовій формі, зрозумілою

для них мовою з викладом усіх подробиць обвинувачення, яке проти неї висувається та притягнути її до судової відповідальності у найкоротший строк. Державі-покровительці повинно бути повідомлено про будь-яке переслідування, розпочате окупаційною державою проти особи, що перебуває під захистом, у зв'язку із скоєнням ними злочинів, за які передбачається покарання через смертний вирок або ув'язнення на строк понад два роки; окупаційна держава повинна мати змогу будь-коли отримувати інформацію про стан проведення таких переслідувань. Крім того, держава-покровителька матиме право отримати на її вимогу усі дані про ці судові справи або інші переслідування, розпочаті окупаційною державою проти особи, що перебуває під захистом.

Повідомлення державі-покровительці, як це передбачено в абзаці другому цієї статті, повинно бути надіслане негайно й у будь-якому разі держава-покровителька повинна отримати його за три тижні до початку першого слухання справи. Слухання справи не може розпочатись, якщо до його початку не було надано доказів про повне виконання положень цієї статті. Це повідомлення повинно містити такі дані:

- a) дані про особу обвинуваченого;
- b) місце перебування або ув'язнення;
- c) детальна інформація про висунуті обвинувачення (із зазначенням постанов про кримінальну відповідальність, на яких базується обвинувачення);
- d) найменування суду, де буде проходити слухання справи;
- e) місце та дата першого слухання.

Стаття 72

Обвинувачені мають право надати докази, необхідні для їхнього захисту, зокрема викликати до суду свідків. Вони повинні мати право на допомогу кваліфікованого правозахисника за власним вибором, який повинен мати змогу вільно відвідувати обвинуваченого та повинен бути забезпечений усіма необхідними засобами для підготовки захисту.

Якщо обвинувачений не обирає захисника сам, то держава-покровителька може йому його надати. Коли проти особи висувається обвинувачення у скоєнні серйозного злочину і за відсутності держави-покровительки, окупаційна держава за згодою обвинуваченого повинна надати йому захисника.

Обвинуваченому повинні бути надані послуги перекладача як під час попереднього розслідування, так і під час слухання справи в суді, за винятком випадків, коли обвинувачений добровільно відмовляється від таких послуг. Вони мають право у будь-який момент відмовитися від послуг перекладача або попросити його замінити.

Стаття 73

Засуджений має право на подання апеляції у порядку визначеному законодавством згідно з яким діє суд. Він повинен бути цілком поінформований про своє право на подання апеляції або оскарження, а також про строк, протягом якого він може скористатися цим правом.

Кримінально-процесуальна процедура, передбачена цим розділом, повинна застосовуватись, наскільки це можливо, до процедури оскарження. Якщо в законодавстві, відповідно до якого діє суд, немає положень, якими регулюється процедура оскарження, засуджений матиме право на оскарження вироку у відповідних органах окупаційної держави.

Стаття 74

Представники держави-покровительки мають право бути присутніми на будь-якому засіданні суду, де розглядається справа особи, що перебуває під захистом, окрім виняткових випадків, коли слухання проходить за зачиненими дверима в інтересах безпеки окупаційної держави, про що вона повинна повідомити державі-покровительці. Повідомлення про місце та дату проведення слухання повинно бути надіслане державі-покровительці.

Про всі вироки, якими передбачається смертна кара або ув'язнення строком понад два роки, слід у найкоротший строк повідомляти державі-покровительці із зазначенням підстав, на яких було винесено вирок. У повідомленні повинно міститись посилання на повідомлення, зроблене відповідно до статті 71, а в разі винесення вироку, яким передбачається ув'язнення, також бути зазначене місце відбування строку ув'язнення. Записи про інші вироки, крім тих, які зазначено вище, повинні зберігатись у суді та надаватись для перегляду представникам держави-покровительки. Строк, установлений для подання оскарження в разі винесення вироку, яким передбачається смертна кара або ув'язнення строком на два роки й більше не повинен розпочинатися доти, доки держава-покровителька не отримає повідомлення про винесення вироку.

Стаття 75

У жодному разі людина, що була засуджена до смертної кари, не повинна бути позбавлена права звертатися з проханням про помилування.

Жодного смертного вироку не буде виконано до завершення шести-місячного періоду з моменту, коли держава-покровителька отримує повідомлення про остаточне рішення суду, що підтверджує смертну кару чи рішення про відмову стосовно помилування.

В окремих випадках, коли через надзвичайні обставини виникає підготовлена загроза для безпеки чи для збройних сил окупаційної держави, шестимісячний період до виконання вироку про смертну кару може бути зменшено. Державі-покровительці буде завжди повідомлено про таке скорочення строку, та вона завжди буде мати достатньо часу та можливість звернутися з пропонуванням до компетентних окупаційних органів.

Стаття 76

Особи, що перебувають під захистом, що обвинувачі в скоєнні злочину, повинні знаходитися в окупованій країні, а в разі засудження повинні там само відбувати строк покарання. Вони повинні бути, якщо це можливо, відділені від інших ув'язнених, причому для них повинно бути встановлено санітарний та харчовий режими, що є достатніми для підтримання їхнього здоров'я та відповідають режимам в'язниць окупованої країни.

Вони повинні отримувати таку медичну допомогу, яку вимагає стан їхнього здоров'я.

Їм буде дозволено користуватись духовною підтримкою, яка б могла їм допомогти.

Жінки будуть утримуватись в окремих приміщеннях та за ними будуть наглядати безпосередньо жінки.

Буде взято до уваги запровадження спеціального режиму для неповнолітніх.

Особи, що перебувають під захистом і є в'язнями, будуть мати право отримувати візити від делегатів держави-покровительки та Міжнародного комітету Червоного Хреста, згідно з положеннями статті 143.

Такі особи мають право отримувати, принаймні, одну посилку з предметами допомоги на місяць.

Стаття 77

Особи, що перебувають під захистом, які були обвинувачені або визнані судом винними та які знаходяться на окупованій території, після закінчення строку окупації повинні бути передані відповідним органам на визволеній території разом з заведеними на них справами.

Стаття 78

Якщо окупаційна держава через причини збереження безпеки визнає необхідним вжити заходів стосовно осіб, що перебувають під захистом, найбільше, що вона може застосувати – це змушено поселити їх у визначеному місці чи інтернувати.

Рішення стосовно вимушеного переселення чи інтернування повинні бути ухвалені згідно з нормативною процедурою, яка повинна бути визначена окупаційною державою згідно з положеннями цієї Конвенції. Ця процедура повинна передбачати право на апеляцію з боку заінтересованих сторін. Рішення стосовно апеляції будуть прийматися в якомога швидші строки.

Якщо рішення залишатимуться в силі, вони стануть предметом періодичного перегляду, по можливості через кожні шість місяців компетентними органами, що створює держава.

Особи, що перебувають під захистом, яких вимушено переселяють, а отже змушують покинути місця їхнього проживання, будуть користуватися всіма перевагами, що згадані в статті 39 цієї Конвенції.

IV КОНВЕНЦІЯ
про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї:
Положення про закони і звичаї війни на суходолі

Дата підписання: 18.10.1907

Дата набрання чинності для України: 24.08.1991

Гаага, 18 жовтня 1907 року

Витяг, ст.ст. 42–56

Частина III

**ВІЙСЬКОВЕ КЕРІВНИЦТВО НА ТЕРИТОРІЇ ДЕРЖАВИ-
СУПРОТИВНИКА**

Стаття 42. Територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою армії супротивника.

Окупація поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції.

Стаття 43. З фактичним переходом до рук окупанта повноважень легітимної влади він вживає всіх залежних від нього заходів для того, щоб, по можливості, відновити і забезпечити громадський порядок і безпеку, дотримуючись існуючих у країні законів, за виключенням, коли це абсолютно неможливо.

Стаття 44. Будь-якій воюючій стороні забороняється примушувати жителів окупованої території надавати інформацію про армію іншої воюючої сторони чи про її засоби оборони.

Стаття 45. Забороняється примушувати жителів окупованої території присягати на вірність державі-супротивнику.

Стаття 46. Сімейна гідність і права, життя фізичних осіб і приватна власність, а також релігійні переконання і обряди повинні поважатися.

Приватна власність не підлягає конфіскації.

Стаття 47. Мародерство офіційно забороняється.

Стаття 48. Якщо на окупованій території окупант стягує визначені такою державою податки, мита і збори, він здійснює це, по можливості, відповідно до чинних правил оподаткування та їхньої сфери дії, в на-

слідок чого, на нього покладається обов'язок нести витрати по управлінню окупованою територією у тій самій мірі, як це був зобов'язаний робити законний уряд.

Стаття 49. Якщо на додаток до згаданих у попередній статті податків, окупант збирає інші грошові внески на окупованій території, це має вчинятися лише для потреб армії або управління зазначеною територією.

Стаття 50. Жодне загальне стягнення і грошове або інше, не може застосовуватися до всього населення через дії окремих осіб, за які не може бути передбачена солідарна відповідальність населення.

Стаття 51. Жодні внески не збираються інакше, ніж на підставі письмового наказу та під відповідальність верховного головнокомандувача.

Збір зазначених внесків здійснюється, по можливості, лише згідно з чинними правилами оподаткування і сферою дії податків.

За кожний внесок вкладникам видається розписка в отриманні.

Стаття 52. Реквізиції у негрошовій формі та у формі послуг не вимагаються від муніципалітетів і жителів, окрім як для потреб окупаційної армії. Вони повинні бути пропорційними ресурсам країни та мати такий характер, щоб не накладати на населення обов'язок брати участь у військових діях проти своєї країни.

Такі реквізиції і послуги можуть вимагатися лише на підставі рішення командира окупованої місцевості.

Внески у негрошовій формі, по можливості, оплачуються готівкою. В іншому випадку видається розписка в отриманні, а оплата належної суми здійснюється якнайшвидше.

Стаття 53. Окупаційна армія може заволодіти лише грошима, фондами та цінними паперами, які виключно є власністю держави, складами зброї, транспортними засобами, виробничими запасами та, загалом, всією рухомою власністю держави, що може бути використана для військових дій.

Вся техніка, призначена для передачі новин як на суші, так і на морі чи у повітрі, або для перевезення осіб чи речей, за винятком випадків, які регулюються морським правом, склади зброї та, загалом, всі види військового спорядження, навіть якщо вони належать приватним особам, можуть бути захоплені, але повинні бути повернені з визначеним відшкодуванням після укладення миру.

Стаття 54. Підводні кабелі, які сполучають окуповану територію з нейтральною територією, не захоплюються і не знищуються, крім випадку крайньої необхідності. Вони повинні бути таким самим чином повернені з визначеним відшкодуванням після укладення миру.

Стаття 55. Держава-окупант розглядається лише як управляючий і узуфруктуарій адміністративних будівель, нерухомості, лісів та сільськогосподарських угідь, які належать державі-супротивнику і знаходяться на окупованій території. Держава-окупант повинна зберігати капітальну цінність цих майнових об'єктів і управляти ними згідно з правилами узуфрукту.

Стаття 56. Власність муніципалітетів, релігійних, благодійних, освітніх, мистецьких і наукових установ, навіть якщо вона належить державі, визнається як приватна власність.

Будь-яке захоплення, знищення чи навмисне пошкодження установ такого типу, історичних пам'яток, творів мистецтва та науки забороняється та повинно підлягати судовому переслідуванню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 21 липня 2022 р. – Одеса: ОДУВС, 2022. – 116 с.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року, № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
3. Кравчук О. О. Колабораційна діяльність: науково-практичний коментар до нової статті 111-1 КК / О. О. Кравчук, М. С. Бондаренко // Юридичний науковий електронний журнал. – 2022. – Вип. 3. – С. 198–204. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/3_2022/45.pdf.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року, № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року, № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
6. Кузнецов В. В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як виклик сьогодення / В. В. Кузнецов, М. В. Сийпlocki // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2022. – Вип. 70. – С. 381–388. – Режим доступу: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/259064/255759>.
7. Науково-практичний коментар до Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України) / В. В. Сичевський, Є. І. Харитонов, Д. О. Олейников. – Х. : Право, 2016. – 232 с.
8. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року, № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
9. Про введення воєнного стану в Україні [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність) [Елек-

- тронний ресурс] : Закон України від 3 березня 2022 року, №2108-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.
11. Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 21 квітня 2015 року. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19#Text>.
  12. Про Заяву Верховної Ради України у зв'язку з визнанням Російською Федерацією незалежності незаконних самопроголошених утворень на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей України [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 22 лютого 2022 року, №2093-IX – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2093-20#Text>.
  13. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 27 січня 2015 року, №129-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19#Text>.
  14. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейської Комісії, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, урядів та парламентів іноземних держав щодо невизнання незалежності незаконних утворень на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 15 березня 2022 року, №2039-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2141-20#Text>.
  15. Про межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 07 лютого 2019 року, №32/2019. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/322019-26050>.
  16. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 5 вересня 2017 року, №2145-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

17. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях [Електронний ресурс] : Закон України від 18 січня 2018 року, № 2268-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text>.
18. Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 квітня 2022 року, № 457. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2022-%D0%BF#Text>.
19. Про правовий режим воєнного стану [Електронний ресурс] : Закон України від 12 травня 2015 року, № 389-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
20. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 14 березня 2022 року, № 133/2022. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022#Text>.
21. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 17 травня 2022 року року, № 341/2022. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573/2022#Text>.
22. Про судову практику у справах про хабарництво [Електронний ресурс] : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року, № 5. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>.
23. Про часткову мобілізацію [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 17 березня 2014 року року, № 303/2014. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014#Text>.

ВИРОКИ СУДУ ТА МАТЕРІАЛИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

1. Вирок Путивльського районного суду Сумської області від 27 травня 2022 року у справі № 584/313/22 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104534680>.

2. Вирок Житомирського районного суду Житомирської області від 11 травня 2022 року у справі №278/844/22 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104248125>.
3. Вирок Октябрського районного суду м. Полтава від 28 липня 2022 року у справі №554/6099/22 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <https://reustr.court.gov.ua/Review/105618638>.
4. Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 03 травня 2022 року у справі №295/3825/22 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104146944>.
5. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 23 травня 2022 року у справі №712/2951/22 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104409643>.
6. Вирок Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 13 червня 2022 року у справі №204/3352/22 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <https://reustr.court.gov.ua/Review/105060826>.
7. Вирок Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 21 квітня 2022 року у справі №274/1699/22 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104032922>.
8. Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 22 червня 2022 року у справі №295/5493/22 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <https://reustr.court.gov.ua/Review/105060826>.
9. Вирок Путивльського районного суду Сумської області від 29 червня 2022 року у справі №584/368/22 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <https://reustr.court.gov.ua/Review/105006793>.
10. Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 10 травня 2022 року у справі №295/3993/22 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104226998>.

11. Матеріали кримінального провадження №220220800000XXXX / СВ УСБУ в Запорізькій області.
12. Матеріали кримінального провадження № 220220800000XXXX2 / СВ УСБУ в Запорізькій області.

Виробничо-практичне видання

Буряк Олександр Олександрович
Букреєв Олег Ігорович
Олейніков Денис Олександрович
Членов Микола Володимирович

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Практичний порадник

*За загальною редакцією
заслуженого юриста України
А. З. Швеця*

Видається в авторській редакції

Технічний редактор *А. Т. Гринченко*

Підписано до друку 18.08.2022.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 5,7. Обл.-вид. арк. 5. Тираж 200 прим.
Вид. № 3036

Видавництво «Право»
Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
вул. Чернишевська, 80-А, Харків, 61002, Україна

Тел./факс: (057) 716-45-53

Сайт: <https://pravo-izdat.com.ua>

E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua

E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011

Виготовлено у друкарні ТОВ «ПРОМАРТ»
Тел. (057) 717-25-44